

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗАМАТТЫҒЫ
ЖОҚТЫҚ МӘСЕЛЕСІ:
ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ**

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	4
АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӨНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРҒА СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУ	9
АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ	54
АПАТРИДТЕРДІҢ МӘРТЕБЕСІ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ	80
АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ	97

Қымбатты Оқырман,

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы әр адамның азаматтыққа құқығы бар деп жариялайды. *Ешкімді де азаматтығынан немесе азаматтығын өзгерту құқығынан еріксіз айыруға болмайды.* Алайда қатал шындық сол, бүкіл әлемде миллиондаған көп адамдарға, олар қандай да бір мемлекеттің азаматы болып танылмағандықтан, адамның ең негізгі құқықтары берілмеген. Олардың азаматтықтары жоқ және осылайша тұрақты дамудан тыс қалу қаупі жоғары қоғамның ең осал топтарына жатады.

Азаматтықтың болмауы Қазақстан Республикасында және көршілес мемлекеттерде көп дәрежеде Кеңестер Одағының ыдырауының нәтижесі болды. Көптеген адамдар Қазақстанның немесе басқа мирасқор мемлекеттің азаматтығын растаса немесе алса, кейбіреулер құқықтық анықсыздық жағдайында қалып отыр. 2009 жылғы Ұлттық халық санағына қатысқан 57 000 респондент өздерін азаматтығы жоқ адамдар ретінде айқындады.

Азаматтықты тек мемлекеттер ғана бере немесе растай алатындықтан, азаматтықтың болмауына жол бермеу және оны азайту бойынша олардың ынтымақтастығы шешуші маңызға ие. Бұл саладағы озық тәжірибе мен халықаралық ниеттестікті осы жинаққа енгізілген екі әмбебап шарт реттейді: Апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенция және Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция. 1961 жылғы Конвенцияның 60 жылдығын атап өте отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше мемлекеттердің¹ көбі бұл екі конвенцияны жүзеге асыру бір ұрпақ бойы азаматтықтың болмауын жоятынын түсіне отырып, екі конвенцияның да қатысушылар санына қосылуда.

2014 жылы сол кезде Босқындар ісі жөніндегі Жоғарғы комиссар, ал қазір Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Антониу Гутерриш азаматтықтың болмауын 2024 жылы жою үшін мемлекеттермен бірге #IBelong жаһандық науқанын бастағанда дәл осы мақсатты жариялады. Науқанның жаһандық іс-қимыл жоспарында азаматтықтың болмауының қазірде бар жағдайларын

¹ 2021 жылғы 22 қазандағы жағдай бойынша 96 мемлекет Апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның қатысушысы және 77 мемлекет Әзербайжан, Армения, Грузия, Латвия, Литва, Молдова Республикасы, Түркменстан және Украинаны қоса) – Азаматтығы болмауды азайту туралы 1964 жылғы Конвенцияның қатысушысы болып табылады

реттеу мен азаматтықтың болмауының жаңа жағдайларын болдырмау үшін мемлекеттер қабылдауы тиіс 10 іс-қимыл бар.

#IBelong науқанын іске қосқан сәттен бері Қазақстан азаматтықтың болмауы мәселесін шешу мен оны болдырмауда үлкен прогреске жетті. 2019 жылғы қарашада Қазақстан балалардың тууын олардың ата-аналарының құқықтық немесе құжаттық мәртебесіне байланыссыз жалпыға бірдей тіркеуді қамтамасыз ету үшін ұлттық заңнамаға өзгерістер енгізді. 2020 жылғы қыркүйекте Қазақстан азаматтықтың болмауын анықтаудың ұлттық механизмін енгізді, ол бүгінгі күнге дейін азаматтығы анықталмаған 1600 адамды азаматтығы жоқ тұлға ретінде деп танып, оларға негізгі құқықтар мен қызметтерге қолжетімділік берді.

2020 жылғы қазанда Ішкі істер министрлігі азаматтықтың болмауы проблемасын анықтап шешу мақсатында Азаматтығы айқындалмаған тұлғаларды анықтау және оларды құжаттандыру бойынша жалпыұлттық науқан бастады. Өзара түсіністік туралы меморандумның негізінде Ішкі істер министрлігінің Көші-қон қызметі комитеті, Әділет министрлігі және БҰҰ Босқындар ісі жөніндегі агенттігінің серіктестері² науқанды жүзеге асыруда тығыз ынтымақтасуда. Нәтижесінде, науқанның алғашқы жылының ішінде Көші-қон қызметтері азаматтығы анықталмаған 6000-нан аса адамды тіркеді, олардың 5000-ға жуығы құжатталған болды, 3400 – Қазақстанның азаматы ретінде, ал 1600 адам азаматтығы жоқ адам мәртебесін алды.

Президент Тоқаев өзінің халыққа арналған жуырдағы жолдауында Қазақстан барлық адамдардың негізгі құқықтарын құрметтеуге және оларды жетілдіру мен нығайтуды жалғастыруға бейілді екенін тағы да баса айтып өтті, бұл елдің және оның халқының бейбіт, тұрақты дамуы үшін маңызды. Жоғарыда айтылған прогреске және адам құқықтары бойынша негізгі әмбебап құжаттарды елдің біртіндеп ратификаттауына негізделе отырып, БҰҰ Босқындар жөніндегі агенттігі енді Қазақстан Республикасы да азаматсыздық бойынша 1954 және 1961 жылдардағы конвенцияларға қатысушысы болып табылатын басқа мемлекеттер қатарына қосыла алады және қосылуға дайын деп санайды. Егер Қазақстан қазіргі импульсін сақтап қалса, ол #IBelong-тың барлық мақсаттарына науқанның қалған үш жылының ішінде қол жеткізе

² Адам құқықтары және заңдылықтың сақталуы жөніндегі Қазақстан халықаралық бюросы және «Сана сезім» әйелдер бастамаларының құқықтық орталығы

алады, бұл еліміздің аумағында азаматтықтың болмауын біржолата тоқтату мен болдырмаудың қажетті танылуына әкеледі.

Біздің азаматтығы жоқ адамдарды айқындау, азаматтықтың болмауына жол бермеу және оны азайту бойынша Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы берген жаһандық мандатымызға сәйкес, БҰҰ БЖКБ Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасының азаматтыққа және азаматтықтың болмауына қатысты халықаралық стандарттарға сәйкестігі жайында осы талдауды әзірледі. Талдауда көрсетілген тұжырымдалған қорытындылар мен ұсынымдар азаматсыздық бойынша екі Конвенцияға ел қосылғанға дейін немесе қосылғаннан кейін заңнама мен іс-тәжірибені халықаралық стандарттарға толық сәйкестікке келтіру жолымен #IBelong мақсаттарына қол жеткізуде Қазақстанға қолдау көрсетуді көздейді.

Қоса беріліп отырған талдауды бүге-шүгесіне дейін зерделеуді, бәлкім, қаламайтын оқырмандарға көмектесу үшін, олардағы бес негізгі қорытынды мен ұсынымды келесі түрде қысқаша баяндауыма рұқсат етіңіздер:

1. Қазақстанның қолданыстағы заңнамасында азаматтығы жоқ адамдардың анықтамасы 1954 жылғы Конвенцияның ережелерімен толық сәйкестікке әлі келтірілмеген, онда «азаматтығы жоқ адам» «бірде-бір мемлекет оның заңнамасына сәйкес өз азаматы ретінде қарастырмайтын адам» деп анықталған. Бұл анықтама өтініш берушінің мәртебесін анықтау үшін мемлекет өтініш беруші өзінің тұруы, шығуы және т.б. себепті байланысы бар/болған мемлекеттердің азаматтық туралы заңнамаларына жүгінуі тиіс. Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасы азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының азаматтары емес және өзінің басқа мемлекеттің азаматтығына қатысты екендігінің дәлелі жоқ адам ретінде анықтайды. Сонымен, дәлелдеу жүгін толығымен азаматтығы жоқ адам көтереді, ал Конвенция бойынша ол өтініш беруші мен процедураны жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың арасында бөлінуі тиіс.
2. Туу тіркелімдеріне жалпыға бірдей қолжетімділікті қамтамасыз ету азаматтықтың болмауына жол бермеудің кілті болып табылады. Қазақстанда тууды тіркеуге енгізілген жуырдағы өзгерістерге мониторинг жасай отырып, БҰҰ БЖКБ мен оның серіктестері туу туралы медициналық куәліктер беруге қатысты кедергілер мен әртүрлі өңірлік тәсілдерді айқындады. Құжаттары жоқ ата-аналардан туған балаларға үнемі Неке

және отбасы туралы кодекстің 187-бабына толық сәйкестікте туу туралы медициналық куәлік беріле бермейтіндігі және/немесе бұл куәліктерде анасының жеке басы туралы деректер оның өзінің сөзі бойынша жазылғаны туралы белгі жоқ екендігі анықталды. Бұдан басқа, Кодекс құжаттары жоқ ата-анадан медициналық мекемеден сыртта туылған балалардың тууын тіркеуді реттемейді, бұл оларды азаматтықтың болмауы тәуекеліне әкеледі.

3. Қазақстанның заңнамасында ата-анасының екеуі де белгісіз балаларға (тастанды), азаматтығы жоқ деп ресми түрде танылған адамдардан туған және Қазақстанның тұрғылықты тұрғындарынан шетелде туған балаларға қатысты азаматтықтың болмауына қарсы кепілдер қарастырылған. Алайда 1961 жылғы Конвенция мемлекеттерден олардың аумағында туған, азаматтық бермеген жағдайда апатрид болатын балаларға азаматтық беруді талап етеді. Осыған байланысты БҰҰ БЖКБ ұлттық заңнаманы қажетті нормалармен, сонымен қатар Қазақстан Республикасының азаматтығын беруден бас тартылған, оны жоғалтқан немесе одан айырған жағдайларда азаматтықтың болмауына жол бермейтін кепілдермен толықтыруды ұсынады.
4. 1954 жылғы Конвенцияға сәйкес, мемлекеттер азаматтығы жоқ адамның 1(1) бапта келтірілген анықтамасына сәйкес келетін адамдарды айқындау үшін азаматтықтың болмауын анықтау процедурасын белгілеуге және оларға тиісті құқықтар мен қорғау ұсынуға міндетті. Азаматтықтың болмауын анықтаудың Қазақстандағы ұлттық механизмі азаматтығы жоқ адамдардың өтініш беруіне және де-юре апатрид мәртебесін алуына мүмкіндік береді. Бұл оларға тұруға, жұмысқа, мемлекет көрсететін қызметтерге және денсаулық сақтауға, сондай-ақ бес жыл тұрғаннан кейін жалпы талапшарттармен Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы жүгінуге құқығын береді. 1954 жылғы Конвенцияның стандарттарына сәйкес келетін бұл ережелерге қосымша, БҰҰ БЖКБ әңгімелесу немесе интервью беру құқығы, ақысыз заңгерлік көмек және бірінші инстанцияның теріс шешімдеріне шағымдану құқығы сияқты негізгі рәсімдік кепілдерді ендіруде Қазақстанға толығымен қолдау көрсетуге әзір.
5. Заңнамаға сәйкес азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы өтінішті шетелдік азаматтар

беретін негіздер арқылы бере алады. Халықаралық құқыққа сәйкес, азаматтығы жоқ адамдардың құқықтарын қорғау және азаматтықтың болмауын азайту үшін мемлекеттер шетелдік азаматтарға қарағанда азаматтығы жоқ адамдарды ассимиляциялау мен оларға азаматтыққа қабылдауды одан әрі жеңілдетуге және жеделдетуге міндеттенеді.

Осы маңызды жинақты қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде шығаруға мүмкіндік берген барлық әріптестер мен сарапшыларға, аудармашылар мен редакторларға алғыс айтуға рұқсат етіңіздер. Оның тұжырымдары мен ұсынымдары азаматтықтың болмауын қысқарту мен оның алдын алуда, сондай-ақ Қазақстан Республикасында азаматтығы жоқ адамдарды қорғауда тұрақты прогресті қолдайтынына сенімдімін. БҰҰ БЖКБ #IBelong жаһандық науқаны мен 2030 Күн тәртібінің «Ешкім де артта қалдырылмауы тиіс» Тұрақты даму мақсаттары шеңберінде қол жеткізуді жеделдетіп, оларды іске асыруда Үкімет, Парламент және билік органдарына қолдау көрсетуді жалғастыруға әзір.

Ханс Фридрих Шоддер

Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар ісі жөніндегі
Жоғарғы комиссарының өкілі

Қараша 2021, Нұр-Сұлтан

АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӨНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРҒА СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

1. Мемлекеттер өз азаматығын басқаша жағдайда азаматтығы жоқ болатын өз аумағында туылған кез-келген адамға береді
(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 1-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 11-1-бап

«Бала туған кезде ата-анасының екеуі де шет мемлекеттің азаматы болса, ол туған жеріне қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайды.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 12-бап

«Ата-анасының азаматтығы әртүрлі болып, бала туған кезде олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматы болған жағдайда бала:

- 1) Қазақстан Республикасының территориясында туса;
- 2) Қазақстан Республикасынан тыс жерде туса, бірақ, ата-анасының немесе олардың біреуінің бұл кезде Қазақстан Республикасы территориясында тұрақты тұрғылықты жері болса, ол Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады».

«Бала туған кезде ата-анасының біреуі Қазақстан Республикасы азаматтығында болып, ал екіншісі азаматтығы жоқ адам болса, не оның азаматтығы белгісіз болса, бала қай жерде туғанына қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады».

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнамаға сәйкес, ата-анасының екеуі де азаматтығы жоқ адамдар немесе ел аумағынан табылған баланың ата-анасы белгісіз жағдайларды қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында туған баланы оның азаматы деп танудың міндетті шарты ата-анасының біреуінің азаматтық тиесілігі болып табылады (3-стандартты қараңыз). Заң Қазақстан Республикасының аумағында туған баланың ата-анасы шетелдік азаматтар болып табылатын, бірақ өзінің мәртебесіне байланысты (мысалы, босқындар) балаға өз мәртебесін бере алмайтын жағдай құқықтық алаңнан тыс қалады. Осылайша, ұлттық заңнама халықаралық стандарттарға толық сәйкес келмейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда ел аумағында туған адам, егер олай болмаған жағдайда ол азаматтығы жоқ адам болса/болып қалса, сөзсіз азамат болып есептелетін ережені көздеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

2. Мемлекеттер олардың аумағында туған азаматтығы жоқ балаларға азаматтық береді (2014-24 жж. БҰҰ БЖКБ, Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 2-ші іс-қимыл)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 14-бап

«Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын жері бар, азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстан Республикасының аумағында туған баласы Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес елдің аумағында туған, ата-анасы азаматтығы жоқ адамдар болып табылатын және Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұрғылықты жері бар бала азамат деп танылады; бұл азаматтығы жоқ адамдар балаларының азаматтығын айқындау бөлігінде Заңмен реттелетін жалғыз нақты жағдай. Заңнама Қазақстан Республикасының аумағында туған, ата-анасы елдің аумағында уақытша болатын азаматтығы жоқ адамдар (немесе қандай да бір мемлекеттің азаматтығына тиесілігін растамайтын адамдар) болып табылатын баланың азаматтығы мәселелерін реттемейді.

Осылайша, ұлттық заңнама халықаралық стандартқа ішінара сәйкес келеді, өйткені ол елде тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарда туылған балаларға ғана азаматтық береді және азаматтығы жоқ адамдарда, оның ішінде қандай да бір мемлекеттің азаматтығына жататындығын растамайтын адамдарда туылған барлық балаларға кепілдік бермейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Қазақстан Республикасы өз аумағында туған, басқа елдің азаматтығын ала алмайтын балаларға автоматты түрде азаматтық беретін норманы көздеу ұсынылады. Ата-аналардың тұрақты тұруы туралы талап сияқты осы норманы іске асыру үшін қосымша жағдайлар жасамау орынды.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

3. Мемлекеттер өз территориясынан табылған шығу тегі белгісіз балаларға азаматтық береді (табылған)

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 2-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 13-бап

«Ата-анасының екеуі де белгісіз Қазақстан Республикасы территориясындағы бала Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.»

«Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 1-бап, 2) тармақша

«Бала» - он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам».

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа сәйкес келеді. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес мемлекет ел аумағында жүрген және ата-анасы белгісіз барлық балаларды азаматтар ретінде таниды.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

4. Мемлекеттер шетелде туылған және басқа елдің азаматтығын ала алмайтын өз азаматтарының баласына азаматтық береді

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 4-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 11-бап

«Бала туған кезде ата-анасының екеуі де Қазақстан Республикасының азаматы болса, ол туған жеріне қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 12-бап

«Ата-анасының азаматтығы әртүрлі болып, бала туған кезде олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматы болған жағдайда бала:

- 1) Қазақстан Республикасының территориясында туса;
- 2) Қазақстан Республикасынан тыс жерде туса, бірақ, ата-анасының немесе олардың біреуінің бұл кезде Қазақстан Республикасы

территориясында тұрақты тұрғылықты жері болса, ол Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Ата-анасының азаматтығы әртүрлі болып, бала туған кезде олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматы болған жағдайда, егер осы кезде ата-анасының екеуінің де Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрақты тұрғылықты жері болса, Қазақстан Республикасынан тыс жерде туған баланың азаматтығы ата-анасының жазбаша түрде білдірген келісімі бойынша анықталады.

Бала туған кезде ата-анасының біреуі Қазақстан Республикасы азаматтығында болып, ал екіншісі азаматтығы жоқ адам болса, не оның азаматтығы белгісіз болса, бала қай жерде туғанына қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Баланың анасы азаматтығы жоқ адам болып, ал әкесі Қазақстан Республикасының азаматы деп танылып, әкелігі анықталған ретте 14 жасқа толмаған бала қай жерде туғанына қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болады. Бұл бала Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде тұрақты тұрған ретте оның азаматтығы ата-анасының жазбаша арызы бойынша анықталады. Егер ата-ана баланың азаматтығы туралы келісімге келе алмаса, азаматтық сот тәртібімен айқындалады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнамада Қазақстан азаматтары/резиденттері елден тыс жерде туған балалардың азаматтығына байланысты бірнеше жағдай қарастырылған.

Бұл заңнамалық нормалар елден тыс жерде туылған балалардың азаматтығын анықтауға байланысты бірқатар жағдайларды қамтығанына қарамастан, көп жағдайда заң ата-аналардың екеуінің де немесе біреуінің белгілі бір жерінде тұрақты тұру түрінде қосымша шартты белгілейтінін атап өткен жөн, бұл өзі осы нормалардың қолдану көлемін азайтады.

Мысалы, ата-анасының бірі азамат, ал екіншісі шетелдік болып табылатын шетелде туған баланың азаматтығы мәселесі және бала туған кезде ата-анасының бірде-біреуі елден тыс жерде Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын болып табылмайтын жағдайлар; баланың анасы азаматтығы

жоқ адам болып, ал әкесі әке болуды анықтау нәтижесінде Қазақстан Республикасының азаматы болып танылатын 14 жастан асқан баланың азаматтығы заңмен реттелмейді. Бұл жағдайларды шешудің практикалық нұсқалары болуы мүмкін, бірақ заңнамада нақты ережелердің болмауы туылған кезде балалар арасында азаматтығы жоқ жағдайларға әкелуі мүмкін.

Осылайша, ұлттық заңнама халықаралық стандарттарға толық сәйкес келмейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Мемлекет елден тыс жерде туған баланы Қазақстанда тұрақты тұратын жерінің бар - жоғына қарамастан, өз азаматтарының (ата-аналардың екеуі де немесе біреуі өз азаматтыры болған жағдайда) азаматы деп танитын ережелерді көздеу ұсынылады. Осы норманы іске асыру үшін қосымша шарттар белгілемеу орынды болып табылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

5. Мемлекеттер әйелдер мен еркектерге өз балаларына азаматтық беруге және азаматтықты алуға, өзгертуге және сақтауға қатысты бірдей қарайды

(2014-24 жж. БҰҰ БЖКБ, Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 3-іс-қимыл)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасы әйелдер мен еркектерге өз балаларына азаматтық беруге қатысты және азаматтықты алуға, өзгертуге және сақтауға қатысты бірдей қолданылады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа сәйкес келеді – азаматтық мәселелерін реттейтін ұлттық заңнама гендерлік негіздегі кемсітушілік нормаларды қамтымайды.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

6. Ұлттық заңнама кемсітушілік негіздерде азаматтықтан айыруға жол бермейді (Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 9-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 20-1-бап

«Қазақстан Республикасында әр адамның азаматтық алуға құқығы бар. Қазақстан Республикасында азаматтық осы Заңға сәйкес алынады және тоқтатылады.

Қазақстан Республикасының азаматын азаматтығынан, өзінің азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға, сондай-ақ оны Қазақстаннан тыс жерлерге аластауға болмайды.

Террористік қылмыстарды, сондай-ақ салдарынан Қазақстан Республикасының өмірлік маңызы бар мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтірген, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Ерекше бөлімінің тиісті баптарында көзделген қылмыстарды жасағаны үшін соттың шешімімен ғана Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыруға жол беріледі.»

Бұл ереже сондай-ақ ел Конституциясында және тиісті заңға тәуелді актілерде көзделген.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа сәйкес келеді – Қазақстан Республикасының заңнамасы нәсілдік, этникалық, діни немесе саяси негіздер бойынша кемсітушілік негіздерде азаматтықтан айыруға жол бермейді. Заңнама террористік қылмыстар жасағаны үшін, сондай-ақ елдің өмірлік маңызы бар мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтіргені үшін соттың шешімімен азаматтықтан айыруға жол береді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

7. Ұлттық заңнама болашақ мемлекеттердің сабақтастығы жағдайында азаматтығы жоқтықтың алдын алады

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 10-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының заңнамасында мемлекеттердің құқықтық мирасқорлығының болашақ жағдайлары жағдайында азаматтықтың болмауына жол бермеу туралы ережелер көзделмеген.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

1961 жылғы Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы конвенцияның 10-бабына сәйкес «1. Аумақты беруді көздейтін Уағдаласушы мемлекеттер арасындағы кез келген халықаралық шартқа мұндай беру нәтижесінде ешқандай тұлға апатрид болмайтынына кепілдік беретін қаулылар енгізілуі тиіс. Кез келген Уағдаласушы Мемлекет осындай қаулылардың осы Конвенцияға қатыспайтын мемлекетпен жасалатын кез келген осындай халықаралық шартқа енгізілуі үшін барлық ықтимал шараларды қабылдауға тиіс. 2. Мұндай қаулылар болмаған кезде аумақ берілетін немесе өзге де тәсілмен аумақ алатын кез келген Уағдаласушы Мемлекет осындай берудің немесе осындай иеленудің нәтижесінде апатрид болып қалатын адамдарға өз азаматтығын беруге тиіс.».

Ұлттық заңнаманың осы стандартына сәйкес келтіру үшін мемлекеттің аумақты беру немесе алу туралы әзірленген халықаралық шарттың алдын ала үлгісі болуы міндетті емес. Мемлекеттердің құқықтық мирасқорлығы жағдайында азаматтық алудың нақты тәртібін анықтайтын заңнамалық норманы алдын ала қарастырған жөн, бұл мемлекеттің алдын-ала мәлімдемесі ретінде мемлекеттің аумақты беру немесе иемдену нәтижесінде ешқандай адам апатрид болмайтынына кепілдік береді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтық мәселелерін реттейтін арнайы заңда мемлекеттің болашақ құқықтық мирасқорлығы жағдайында мемлекеттің азаматтығы жоқтықтың болмауын болдырмау үшін қажетті шаралар қабылдайтынын мәлімдеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

8. Ұлттық заңнамада апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 1(1) бабына сәйкес азаматтығы жоқ адамның анықтамасы бар

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 2-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтары емес және өзінің басқа мемлекеттің азаматтығына қатысты екендігінің дәлелі жоқ адамдар азаматтығы жоқ адамдар болып танылады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға сәйкес, «апатрид» термині оның Заңына сәйкес кез-келген мемлекет өзінің заңына сәйкес азамат деп санамайтын адамды білдіреді. Бұл анықтама мемлекет мәртебесін анықтау үшін адамның тұратын жеріне, шығу тегіне және т.б. байланысты болған елдердің азаматтығы туралы заңнаманы зерттеуі керек дегенді білдіреді. Қазақстан Республикасының Заңы Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің басқа мемлекеттің азаматтығына жататындығы туралы дәлелдері жоқ адамдарды апатридтер деп санайды. Бұл норма азаматтығы жоқ адамды айқындаудан және Конвенцияда көрсетілген мақсаттардан айтарлықтай ерекшеленеді, өйткені Қазақстан Республикасында дәлелдемелер ауыртпалығы толығымен азаматтығы жоқ адамға жүктеледі, ал Конвенцияға сәйкес дәлелдемелер ауыртпалығы өтініш беруші мен рәсімдерді жүзеге асыратын мемлекеттік органдар арасында бөлінеді. Белгілі бір мемлекеттің азаматтығына жататындығы туралы дәлелдердің болмауы адамның сөзсіз азаматтығы жоқ адам екенін білдірмейді. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, азаматтығы жоқ адамның анықтамасы апатридтердің мәртебесі туралы 1954

жылғы Конвенцияда берілген анықтамаға сәйкес келмейді. Азаматтығы жоқ адамды дұрыс айқындамау елдегі азаматтығы жоқ жағдайлардың өсуіне ықпал етуі мүмкін.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Азаматтығы жоқ адамды анықтауды апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 1-бабының 1-тармағына сәйкес келтіру ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

9. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдарды тұруға рұқсат беретін, адамның негізгі құқықтарының жүзеге асырылуына кепілдік беретін және қоластаны алуға (натурализацияға) ықпал ететін құқықтық мәртебеге әкелетін анықтау рәсімдері арқылы анықтайды

(2014-24 жж. БҰҰ БЖКБ, Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 6-іс-қимыл)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасында азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындаудың арнайы рәсімі заңнамамен бекітілді – «Қазақстан Республикасының аумағындағы жүрген, Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің өзге мемлекеттің азаматтығына жататындығына дәлелдемелері жоқ адамдардың құқықтық мәртебесін анықтау жөніндегі қағидаларды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2020 жылғы 1 қыркүйектегі № 607 бұйрығы.

«2. Қазақстан Республикасының аумағында жүрген, Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің өзге мемлекеттің азаматтығына жататындығына дәлелдемесі жоқ адамдар, азаматтығы жоқ адамдар болып танылады.

3. Азаматтығы жоқ тұлға мәртебесін тағайындау үшін негіздеме тұлғаның, тұрақты тұру мекенжайы бойынша облыстардың, республикалық маңызы бар қалаларының және астананың полиция департаменттері (бұдан әрі – ПД) бірінші басшыларының атына өтінішхатымен жүгінуі болып табылады.»

Апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенция азаматтығы жоқ адамдардың құқықтық режимін белгілейді және мемлекеттерден олардың аумағында азаматтығы жоқ адамдарды анықтау үшін қажетті рәсімдерді әзірлеуді талап етеді, бұл өз кезегінде азаматтығы жоқ адамдарға тұруға рұқсат алуға және қарапайым адам құқықтарын пайдалануға құқық беруі керек. Бұл мәселеге қатысты Қазақстан Республикасының заңнамасы ішінара халықаралық стандартқа сәйкес келеді – заңнамада азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындаудың арнайы рәсімі белгіленген.

Қағидалар жеке басты куәландыратын құжаттардың болуына және елде болу заңдылығына қарамастан, өзінің азаматтығы жоқ мәртебесі туралы мәлімдеген кез келген адамның рәсімге қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

Алайда, Қағидалардың 12-тармағы Қазақстан Республикасының аумағында жүрген, Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің өзге мемлекеттің азаматтығына жататындығына дәлелдемелері жоқ тұлғаларға қатысты Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат беру рәсімі жүзеге асырылмайтынын айқындайды. Осы тармаққа сәйкес Қағидаларға сәйкес осындай деп танылған азаматтығы жоқ адамдар, егер олар Қазақстан аумағында бес және одан да көп жыл тұрақты тұрып жатса, өздерінің төлем қабілеттілігін растаусыз тұруға ықтиярхат алады. Алайда өтініш беруші 5 жыл тұрақты тұруын қалай растауға тиіс екендігі туралы түсіндірмелер / нақты түсіндірмелер жоқ (құжаттар тізімі немесе белгілі бір рәсімдер көзделмеген), ал бекітілген Қағидаларда «5 жыл» деген белгі көрсетілмейді / көзделмейді. Тәжірибе көрсеткендей, тұратынын растай алмайтын өтініш берушілерге азаматтығы жоқ адамның мәртебесін белгілеуден бас тартылады.

Ережелер белгілі бір процедуралық кепілдіктерді қамтиды, мысалы, шешім қабылданған және құжаттарды тапсырғаннан кейін 45 күн ішінде ақылға қонымды мерзімде хабарлануы керек; жазбаша шешім алу құқығы және дәлелдеудің жалпы ауыртпалығы.

Ережелер азаматтығы жоқ адамдарға қауіпсіз заңды тұруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оларға негізгі құқықтарды пайдалануға және одан

әрі азаматтыққа қабылдау туралы жүгінуге қажетті жылдарының санын жинауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, тұру мәртебесіне қарамастан, барлығына арналған рәсімдерге қолжетімділік, әңгімелесуге қолжетімділік және бірінші сатыдағы теріс шешімге шағым жасау құқығы сияқты маңызды рәсімдік кепілдіктер Қағидаларда тікелей көзделмеген.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Сот шешімі заңның үстемдігінің маңызды шарты болып табылады. Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындау рәсімін жақсарту және бес немесе одан да көп жыл бойы тұрақты тұратынын растауға қарамастан, барлығы үшін рәсімге қол жеткізуге тікелей кепілдік беру, сондай-ақ әңгімелесу құқығын және теріс шешімге шағым жасау құқығын көздеу ұсынылады.

Бірінші инстанцияның теріс шешіміне шағымдану құқығы азаматтықты анықтаудың сапалы процедурасын және бірінші инстанция деңгейінде дәлелдемелерді дұрыс бағалауды қамтамасыз етудің маңызды кепілі болып табылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

10. Ұлттық заңнамада азаматтығы жоқ адамдарға заңды тұруға рұқсат беру қарастырылған

(2014-24 жж. БҰҰ БЖКБ, Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 6-іс-қимыл)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 6-бап

«1. Жеке басты куәландыратын құжаттар болып табылады:

- 1) Қазақстан Республикасы азаматының паспорты;
- 2) Қазақстан Республикасы азаматының жеке куәлігі;
- 3) шетелдіктің Қазақстан Республикасында тұруына ықтиярхат;
- 4) азаматтығы жоқ адамның куәлігі;
- 5) Қазақстан Республикасының дипломатиялық паспорты;
- 6) Қазақстан Республикасының қызметтік паспорты;

- 7) босқын куәлігі;
- 8) Қазақстан Республикасы теңізшісінің жеке куәлігі;
- 9) шетелдік паспорт;
- 10) қайтып оралуға арналған куәлік;
- 11) туу туралы куәлік.»

«Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 11-бап

«1. Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, он алты жасқа толған азаматтығы жоқ адамдарға азаматтығы жоқ адамның куәлігі беріледі.

2. Азаматтығы жоқ адамның куәлігі Қазақстан Республикасының аумағында және одан тыс жерлерде иесінің жеке басын растау үшін бес жыл қолдану мерзіміне беріледі.

3. Шетелге ата-аналарсыз, қамқоршыларсыз, қорғаншыларсыз шыққан кезде азаматтығы жоқ адамның куәлігі он алты жасқа дейінгі адамдарға беріледі.»

«Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 7-бап

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұру визасымен уақытша болатын не Қазақстан Республикасымен кірудің және болудың визасыз тәртібі туралы келісім жасасқан мемлекеттерден келген не Қазақстан Республикасында босқын мәртебесі бар шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ этностық қазақтар өздеріне берілген визаның санатына қарамастан, тұрақты тұруға арналған рұқсатты алу үшін ішкі істер органдарына өтініш жасайды. Заңнамада белгіленген тәртіппен тұрақты тұруға арналған рұқсатты алуға өтініш жасаған көшіп келушілерге өтінішхатты қарауға қажетті, бірақ күнтізбелік тоқсан күннен аспайтын мерзімге уақытша тұруға арналған рұқсат ресімделеді.»

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасында уақытша және тұрақты тұруға рұқсат беру қағидалары, 3 және 4-тармақтар (Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 4 желтоқсандағы № 992 бұйрығымен бекітілген)

3. Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктерге немесе азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 қаңтардағы № 148 қаулысымен бекітілген Көшіп келушілердің Қазақстан Республикасына келуінің және болуының, сондай - ақ олардың Қазақстан Республикасынан кетуінің қағидаларына сәйкес кейіннен ұзарта отырып, алынатын рұқсаттың санатына қарай бір жылға дейінгі мерзімге уақытша тұруға рұқсат (бұдан әрі-УТР) береді.

4. Заңның 6-1-бабына сәйкес УТР Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктерге немесе азаматтығы жоқ адамдарға беріледі:

- Заңның 27-бабының 1-тармағында көрсетілген, көшіп келушілер отбасын біріктіру мақсатында келген жеке тұлғалардың өтініштері негізінде;
- көшіп келушімен заңнамада белгіленген тәртіппен еңбек шартын жасасқан жеке және заңды тұлғалардың өтініштері негізінде;
- жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын, оның ішінде білім алушыларды ауыстырудың және даярлық курстарынан өтудің ұйымдастырылған бағдарламалары бойынша көшіп келушілерді күндізгі оқу нысанына есепке алған білім беру ұйымдары;
- көшіп келушілер стационарлық емделуде болатын денсаулық сақтау ұйымдары;
- көшіп келушілер заңнамада белгіленген тәртіппен миссионерлік қызметті жүзеге асыратын діни ұйымдардың;
- жергілікті атқарушы органдар – Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру мақсатында келген көшіп келушілер (бизнес-көшіп келушілер).

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасында азаматтығы жоқ адамдар жалпы негіздерде тұруға ықтиярхат ала алады; азаматтығы жоқ адамның куәлігі Қазақстан

Республикасының аумағында тұрақты тұратын, он алты жасқа толған азаматтығы жоқ адамдарға беріледі.

Қандай да бір мемлекеттің азаматтығына қатыстылығын растамайтын адамдар елде заңсыз болады және басқа мемлекеттердің азаматтығына қатыстылығының жоқтығына дәлелдемелер ұсынылғаннан кейін азаматтықты айқындау рәсімі барысында ғана заңды мәртебеге ие бола алады. Бұл тәжірибе халықаралық стандартқа сәйкес келмейді.

Ақпарат бере алмайтын / тұрғылықты жері немесе елдегі тұрақты тұрғылықты жері бойынша тұрақты тіркелгенін растай алмайтын адамдар елде заңды тұруға рұқсатсыз қалады және елде заңсыз болады. Олар құқықтық мәртебені басқа мемлекеттердің азаматтығы жоқ екендігі туралы дәлелдер ұсынылғаннан кейін азаматтықты анықтау рәсімі аясында ғана ала алады. Бұл тәжірибе халықаралық стандарттарға сәйкес келмейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында олардың азаматтығын растау немесе азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындау туралы түпкілікті шешім қабылданғанға дейін елде тіркеу/уақытша құқықтық мәртебе беру/тұру мүмкіндігін көздеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

11. Азаматтығы жоқ адамдардан, тіркелмеген мигранттардан және азаматтығы белгісіз адамдардан туылған балалар туылған кезде тіркеледі және туу туралы куәлік алады

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, 187-бап

«1. Баланың тууын тіркеу үшін туу туралы медициналық куәлік немесе туу фактісін анықтау туралы сот шешімінің көшірмесі негіз болып табылады.

Медициналық ұйымнан тыс жерде, оның ішінде үйде босанған жағдайда, туу туралы медициналық куәлікті анасының жеке басын куәландыратын құжаттарына сәйкес босанғаннан кейін ол өтініш жасаған медициналық

ұйымның қызметкері немесе босандырған және жеке медициналық практикамен айналысатын жеке адам ресімдейді.

Тууды мемлекеттік тіркеу кезінде дәлелді себеппен ата-анасының жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайда, ата-анасы туралы мәліметтер неке қию (ерлі-зайыпты болу) туралы куәлікке не неке қию (ерлі-зайыпты болу) туралы акт жазбасына сәйкес толтырылады. Бала медициналық ұйымда туылған және анасының жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайларда, туу фактісін тіркеу кезінде ол туралы мәліметтер анасының өтініші бойынша және туу туралы медициналық куәлікке сәйкес толтырылады, оған анасы туралы мәліметтер өзінің сөзі бойынша жазылғаны туралы белгі қойылады. Азаматтық хал актілеріне ата-анасының атын, әкесінің атын (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе), тегін, ұлтын жазу осы Кодекстің 50, 51 және 63-баптарына сәйкес жүргізіледі.

2. Баланың туу туралы медициналық куәлігі баланың анасы туралы барлық қажетті мәліметтерді (тегі, аты, әкесінің аты (егер бар болса), сондай-ақ баланың туған күнін, айын, жылын және жынысын, құжаттың берілген күнін қамтуға тиіс. Куәлік медициналық ұйымның лауазымды адамының қолтаңбасымен және мөрімен расталуға тиіс.»

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, 196-бап.

«1. Тауып алынған, тастанды (бас тартылған) баланың тууы ішкі істер органдарының, қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның, білім беру ұйымдары әкімшілігінің немесе бала орналастырылған медициналық ұйымның өтініші бойынша тауып алынған, бас тартылған немесе қалдырылған күннен бастап жеті тәуліктен кешіктірілмей тіркелуге тиіс.

Өтінішке бала тауып алынған кездегі уақыт, орын және мән-жайлар көрсетіле отырып, ішкі істер органы немесе қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган жасаған хаттама немесе акт; тауып алынған баланың жасы мен жынысын растайтын медициналық

ұйым берген құжат және басқа да бала туралы дербес мәліметтер қоса тіркеледі.

2. Медициналық ұйымда баладан бас тартылған жағдайда, осы ұйымның әкімшілігі Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген нысан бойынша анасының жазбаша өтінішін ресімдеу жөнінде шаралар қолданады.

3. Баланы белгісіз ана қалдырып кеткен жағдайда медициналық ұйымның әкімшілігі екі куәгердің қатысуымен хаттама жасайды. Тууды мемлекеттік тіркеу кезінде хаттамалар тастанды (ата-анасы бас тартқан) баланы тіркеу туралы медициналық ұйымның лауазымды адамының өтінішіне қоса беріледі.»

«Азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеуді ұйымдастыру, азаматтық хал актілерінің жазбаларына өзгерістер енгізу, қалпына келтіру, күшін жою қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2015 жылғы 25 ақпандағы № 112 бұйрығы.

«6. Азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеуді тіркеуші органдар құжат иесінің жеке басын анықтайтын құжаты, тиісті құқықтық мәртебесі бойынша жасайды.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адам тұрғылықты жері бойынша тіркеу туралы Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының белгісі бар куәлікті ұсынады.

Шетелдік азамат немесе Қазақстан Республикасында уақытша тұратын азаматтығы жоқ адам, оның құзыретті органдары, шетел азаматы немесе азаматтығы жоқ адамның тұрақты тұрғылықты жері бар азаматтың жеке басын куәландыратын құжатты және олардың мәтінінің нотариалды куәландырылған қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасын ұсынады.

24. Бала медициналық ұйымда туылған және анасының жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайларда, туу фактісін тіркеу кезінде ол туралы мәліметтер анасының өтініші бойынша және туу туралы медициналық куәлікке сәйкес толтырылады, оған анасы туралы мәліметтер өзінің сөзі бойынша жазылғаны туралы белгі қойылады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Неке (ерлі – зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі перзентханада да, одан тыс жерлерде де және үйде де туылған баланың тууын тіркеу тәртібін айқындайды; сондай-ақ бала туған кезде ата-анасының дәлелді себеппен жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ баланың тууын тіркеу тәртібін айқындайды-бұл жағдайда ата-аналары туралы деректер баланың ата-анасының некесін тіркегенін растайтын құжаттың негізінде енгізіледі. Кодекс медициналық ұйымда туған балаларды тіркеу жағдайларын реттейді және ананың жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған кезде – туу фактісін тіркеу кезінде ол туралы мәліметтер ананың өтініші бойынша және туу туралы медициналық куәлікке сәйкес толтырылады.

Алайда, туу туралы медициналық куәлік беруге байланысты норманы іске асыруға кедергі анықталды.

Мәселен, кейбір жағдайларда құжаттары жоқ ата-аналардан туған балалардың туу туралы медициналық куәліктері ҚР кодексінің 187-бабының ережелеріне сәйкес толық берілмейді және/немесе онда анасы туралы мәліметтер оның сөздерінен жазылғаны туралы «белгі» жоқ.

Қосымша Кодекс бала медициналық ұйымда емес туылған және ата-аналардың жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған кезде баланың тууын тіркеу жағдайларын құқықтық аядан тыс қалдырады.

Заңнама тууды тіркеу үшін қажетті құжаттардың тізбесін айқындайды – азаматтығы жоқ өтініш беруші Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын немесе уақытша болатын - өзінің мәртебесіне сәйкес келетін жеке басты куәландыратын құжаттарды ұсынуға тиіс.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінде балалар арасында азаматтығы жоқтықты болдырмау мақсатында балалардың тууын уақтылы тіркеуді және оларға туу туралы куәлік беруді қамтамасыз ету үшін ата-аналары азаматтығы жоқ адамдар, тіркелмеген көшіп-қонушылар және азаматтығы белгісіз адамдар болып табылатын балалардың тууын медициналық ұйымнан тыс тіркеу жағдайларын көздеу ұсынылады.

Туу туралы медициналық куәліктің нысанын Кодекстің ережелеріне сәйкес келтіру үшін туу туралы медициналық куәліктің берілуін қамтамасыз ету үшін тиісті заңға тәуелді актілерге (Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің м.а. 2020 жылғы 30 қазандағы № ҚР ДСМ-175/2020 бұйрығы) өзгерістер енгізу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

12. Мемлекеттер апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қатысушылар болып табылады

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасы апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қосылмаған.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қосылу ұлттық заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру тұрғысынан маңызды қадам болып табылады – Конвенция елде азаматтық және азаматтығы жоқ салада құқықтық өзгерістердің дұрыс және тиісті жүргізілуіне, осы саланың халықаралық стандарттарға сәйкес дамуына ықпал ететін маңызды құрал болып табылады.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Елдің апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қосылуы ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

13. Мемлекеттер азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенцияға қатысушылар болып табылады

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасы азаматтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенцияға қосылған жоқ.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

1961 жылғы Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы конвенцияға қосылу ұлттық заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру тұрғысынан

маңызды қадам болып табылады-Конвенция елде азаматтық және азаматтығы жоқ салада құқықтық өзгерістердің дұрыс және тиісінше жүргізілуіне, осы саланың халықаралық стандарттарға сәйкес дамуына ықпал ететін маңызды құрал болып табылады.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Елдің 1961 жылғы азаматтықты қысқарту туралы конвенцияға қосылуы ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

14. Азаматтығы жоқ адамдар туралы сандық және сапалық деректер ашық қолжетімділікте бар

(2014-24 жж БҰҰ БЖКБ, Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 10 тармақ)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Ақпаратқа қол жеткізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

Тіркелген шетелдіктер мен Қазақстан Республикасына уақытша келетін азаматтығы жоқ адамдардың саны туралы мәліметтер веб-порталда қолжетімді <https://data.egov.kz/>

«Мемлекеттік статистика туралы» Қазақстан Республикасының Заңы статистика саласындағы саясатты айқындайды. Егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шартта осы Заңда көзделгеннен өзгеше қағидалар белгіленсе, онда халықаралық шарттың қағидалары қолданылады. Заңның 5-бабы арасында «пайдаланушылардың ресми статистикалық ақпаратқа тең қол жеткізуін қамтамасыз ету» мемлекеттік статистиканың қағидадтарын айқындайды. Мемлекеттік статистика ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің сайтында жарияланады <http://stat.gov.kz>

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Ақпаратқа қол жеткізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Деректер жалпы ашық ақпарат болып саналады. Нақты жариялауға және деректердің қол жетімділігіне келетін болсақ, ресми веб-порталдарда тіркелген шетелдіктер мен Қазақстан Республикасында уақытша болатын аза-

маттығы жоқ адамдардың саны туралы мәліметтер қолжетімді, бірақ азаматтығы жоқ адамдардың саны туралы деректер бөлек бөлінбеген.

«Мемлекеттік статистика туралы «Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес мемлекеттік статистиканың жалпы қабылданған халықаралық стандарттармен келісімділігі мен салыстырмалылығы көзделгенімен, ақпарат жинау әдіснамасына қатысты іс жүзінде олқылықтар қалып отыр.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Деректерді жинау практикасын халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында бір жағынан азаматтығы жоқ адамдардың деректерін азаматтығы жоқ саладағы жағдайды бағалауды/талдауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін нысанда және көлемде жинауды және өңдеуді жақсарту ұсынылады; екінші жағынан, азаматтығы жоқ адамдардың статистикасы мүдделі адамдарға ашық және қол жетімді болуы маңызды, яғни ақпарат толық, түсінікті және мүдделі адамдар оңай қабылдауы керек – осыған байланысты веб-порталдарды ақпаратты жариялау құралы ретінде пайдалану құпталады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

15. Азаматтықтан бас тарту/шығу тиісті адамның басқа азаматтығы болған немесе оны алған жағдайлардан басқа кезде азаматтықтан айырылуға әкелмейді.

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 7.1-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан жағдайда азаматтықты болғызбау кепілдіктері заңнамада белгіленбеген.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» заңда азаматтықты тоқтатудың 3 жағдайы көзделген: 1) азаматтықтан шығу; 2) азаматтықты жоғалту және 3) азаматтықтан айыру; осы жағдайлардың әрқайсысының өз алғышарттары/негіздері бар, бұл жағдайлар адамның азаматтығы жоқ адам болмайтынына кепілдік көздемейді. Баяндалғанды негізге ала отырып, ұлттық заңнама халықаралық стандарттарға сәйкес келмейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан кезде азаматтығы жоқтықтың алдын алу кепілдіктерін көздеу ұсынылады, оған сәйкес адам басқа елдің азаматтығын алған немесе оны алу процесінде болған жағдайда ғана азаматтықтан шыға алады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

16. Мемлекеттер шетелде ұзақ уақыт тұратын адамдардың азаматтығын тоқтатпайды

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 7.4-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 7-бап

«Қазақстан Республикасы азаматының республикадан тыс жерлерде тұруы Қазақстан Республикасының азаматтығын тоқтатуға әкеп соқтырмайды».

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы заңда азамат Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрған жағдайда азаматтықты тоқтату көзделмеген. Осылайша, ұлттық заңнама халықаралық стандартқа сәйкес келеді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

17. Мемлекеттер азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенцияның 8-бабында баяндалған ерекшеліктерге ғана жол бере отырып, азаматтықтан айыру жағдайларының алдын алады

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 20-1-бап

«Террористік қылмыстарды, сондай-ақ салдарынан Қазақстан Республикасының өмірлік маңызы бар мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтірген, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Ерекше бөлімінің тиісті баптарында көзделген қылмыстарды жасағаны үшін соттың шешімімен ғана Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыруға жол беріледі.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 21-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтығын:

- 1) Қазақстан Республикасының мемлекетаралық шарттарында көзделген реттерді қоспағанда, адамның басқа мемлекетте әскери қызметке қауіпсіздік қызметіне, полицияға, юстиция органдарына немесе өзге де мемлекеттік өкімет және басқару органдарына орналасуы салдарынан;
- 2) егер Қазақстан Республикасының азаматтығы көрінеу жалған мәліметтер немесе жалған құжаттар табыс ету нәтижесінде алынса;
- 3) Қазақстан Республикасының мемлекетаралық шарттарында көзделген негіздер бойынша;
- 5) егер адам басқа мемлекеттің азаматтығын алған болса;
- 6) егер адамның Қазақстан Республикасының азаматтығын алуына негіз болған Қазақстан Республикасының азаматымен некесін сот жарамсыз деп таныса;
- 7) Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын, шетелдіктерге асырап алуға берілген бала кәмелетке толған кезде оның ерікті қалауы бойынша;
- 8) адамның шетелдік қарулы қақтығыстарға, шет мемлекет аумағындағы экстремистік және (немесе) террористік әрекетке қатысуы салдарынан жоғалтады

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Азаматтық алу құқығы және тиісінше азаматтықтан өз еркімен айыруға тыйым салу халықаралық құқықтың негізгі принциптері болып табылады.

Қазақстан Республикасының заңнамасы террористік қылмыстар, сондай-ақ нәтижесінде елдің өмірлік маңызы бар мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтірілген қылмыстар жасағаны үшін Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыруға жол береді. 1961 жылғы Конвенцияның жалпы ережесі, егер ол адамды апатрид етсе, азаматтықтан айыруға тыйым салынады. 1961 жылғы Конвенцияның 8 (2) және 8 (3) баптарына сәйкес осы ережеден шектеулі ерекшеліктер бар.

1961 жылғы Конвенцияның 8 (2) және 8 (3) баптарында санамаланған айрықша себептердің негізінде азаматтықтан айыру мүмкіндігі үшін Уағдаласушы мемлекет Конвенцияға қосылу, қол қою немесе ратификациялау кезінде тиісті мәлімдеме жасауға тиіс.

Азаматтықты тоқтату ерікті болмауы үшін ол әрқашан заңға сәйкес болуы керек және заңды мақсатқа жету үшін пропорционалды шара болуы керек, яғни мемлекеттің заңды мақсатына жету үшін ең аз араласатын құрал. Сонымен қатар, азаматтықтан айыру тиісті құқықтық рәсім болмаған кезде ерікті болып табылады.

Егер мемлекет адамды азаматтығынан айырса, адамның шетелде болған кезеңінде (яғни сырттай айыру), бұл адамның 1961 жылғы Конвенция мен азаматтықтан өз еркімен айыруға тыйым салу нормасы талап еткендей, әділ сот талқылауына қол жеткізуі екіталай. Сондықтан мұндай айырылудан аулақ болу керек.

Сонымен қатар, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі барлық мемлекеттер терроризммен күрес, соның ішінде террористік қылмыс жасады деп күдіктенген адамдарды тергеу және қудалау аясында ынтымақтасуға міндетті екенін растады. Сондықтан мемлекеттер басқа мемлекеттерге және жалпы бейбітшілік пен қауіпсіздікке қатысты азаматтықтан айырудың салдарын ескеруі керек.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Кемсітпеушілік, мөлшерлестік, әділ сот талқылауы қағидаттарына және азаматтықтан айырылу немесе одан айыру заңсыз іс-әрекеттері жағдайында тиімді құқықтық қорғау құқығына сәйкес азаматтықтан айырылған адамға қатысты одан әрі қадамдарды, азаматтықтан айырылуды және одан айыруды реттейтін егжей-тегжейлі рәсімдерді әзірлеу ұсынылады.

Азаматтықтан айыру және оны жоғалтуға қатысты ұлттық заңнамаға түзетулер енгізу және қабылдау кезінде терроризмге қарсы күрес контексінде азаматтықты жоғалту және одан айыруға қатысты адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттарды қолдану ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

18. Әйелдер мен ерлер балаларға азаматтық беруге, некеде немесе некені бұзған кезде азаматтықты алуға, өзгертуге немесе сақтауға қатысты тең құқықтарды пайдаланады

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 5-бап
Азаматтықтың болмауын жою жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспары, 3-тармақ)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 5-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтығы, оның қандай негізде алынғанына қарамастан, бірыңғай және тең болып табылады.

Қазақстан Республикасының азаматтары тегіне, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, нәсілі мен ұлтына, жынысына, біліміне, тіліне, дінге көзқарасына, саяси және өзге де сенімдеріне, кәсібінің түрі мен сипатына, тұрғылықты жеріне және басқа мән-жайларға қарамастан заң алдына тең.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 7-бап

«Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматшасының республика азаматы емес адаммен некеге тұруы, сондай-ақ мұндай некені бұзуы азаматтықтың өзгеруіне әкеп соқтырмайды.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 16-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтығына:

1) Қазақстан Республикасының аумағында заңды негізде кемінде бес жыл тұрақты тұратын не Қазақстан Республикасының азаматтарымен кемінде үш жыл некеде тұратын адамдар қабылданатын болады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені онда балаларға азаматтық беруге, некеде немесе некені бұзған кезде азаматтықты алуға, өзгертуге немесе сақтауға қатысты кемсітушілік нормалар жоқ.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

19. Қандай да бір адамның жұбайы немесе балалары осы адамның азаматтығынан айырылуы немесе осы адамның азаматтығынан айырылуы салдарынан, егер олар өзге мемлекеттің азаматтығын алмаған болса, азаматтығынан айырылмайды

(Азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенция, 6-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 22-бап

«Ата-анасы Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылданған, оны қалпына келтірген не Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан кезде тиісінше олардың 14 жасқа толмаған баласының азаматтығы өзгереді.

Егер баланың ата-анасының біреуі белгілі болса, онда осы ата-ана Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылданған, оны қалпына келтірген не Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан кезде тиісінше 14 жасқа толмаған баланың азаматтығы да өзгереді.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 23-бап

«Егер ата-анасының біреуі Қазақстан Республикасы азаматтығын алып, ал екіншісі басқа мемлекеттің азаматы не азаматтығы жоқ адам болып қала берсе, Қазақстан Республикасы территориясында тұратын 14 жасқа дейінгі бала ата-анасының осы туралы жазбаша өтініші бойынша Қазақстан Республикасының азаматтығын алуы мүмкін.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 24-бап

«Егер ата-анасының біреуі Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығып, ал екіншісі Қазақстан Республикасының азаматы болып қала берсе, 14 жасқа дейінгі бала Қазақстан Республикасының азаматтығын сақтап қалады. Ата-анасының осы туралы жазбаша өтініші бойынша, мұндай баланың Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығуына рұқсат етілуі мүмкін.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 27-бап

«Шетелдіктер асырап алған, Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын бала кәмелетке толғанға дейін Қазақстан Республикасының азаматтығын сақтайды. Осы бапта аталған баланың Қазақстан Республикасының азаматтығын жоғалтуына не одан шығуына ол кәмелетке толғаннан кейін және ерікті қалауы бойынша ғана жол беріледі.»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 28-бап

«14 жастан 18 жасқа дейінгі баланың ата-анасы Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылданған, оны қалпына келтірген не Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан жағдайда, сондай-ақ асырап алған немесе қамқоршылық белгіленген жағдайда, оның азаматтығын осы Заңның 33-бабында көзделген тәртіппен баланың келісуімен ғана өзгертуге болады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Заңнамада баланың ата-анасы немесе олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматтығынан алынған, қалпына келтірілген немесе

шыққан жағдайда баланың азаматтығы мәселесін шешу қарастырылған-14 жасқа дейінгі бала азаматтығын ата – анасымен бірге олардың жазбаша келісімі негізінде ауыстырады; 14 жастан 18 жасқа дейінгі бала – тек оның келісімімен; ал кәмелетке толғаннан кейін-өз еркімен.

Заңнамада ата-анасы Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан, Қазақстан Республикасының азаматтығынан айырылған немесе айырылған, бірақ өзге мемлекеттің азаматтығын алмаған баланың азаматтығы болмауын болғызбау жөніндегі кепілдіктер қамтылмаған, бұл баланың азаматтығы жоқ адам болып қалу тәуекеліне әкеп соғады. Халықаралық стандартқа сәйкес заңнамада қандай да бір адамның балалары осы адамның азаматтығынан айырылуы немесе осы адамның азаматтығынан айырылуы салдарынан, егер олар басқа мемлекеттің азаматтығын алмаған болса, азаматтығынан айырылмайтынына немесе айырылмайтынына кепілдіктер қамтылуға тиіс.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында ата-анасы азаматтықтан бас тартқан/шыққан/жоғалтқан жағдайда баланың автоматты түрде шығу/ азаматтығын жоғалту тетігінен бас тарту ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

20. Мемлекет азаматтығы жоқ адамдарды жеңілдетілген азаматтыққа қабылдау рәсімдері (жеңілдетілген натурализация) арқылы азаматтығы жоқтықты азайтады (жеңілдік: төлемдерді азайту, өтініш берушілер ақылға қонымды тәртіппен ала алмайтын құжаттарды ұсынуға талаптың болмауы, психикалық / физикалық денсаулықты дәлелдеуге талаптың болмауы, тілдік тестке қойылатын талаптың болмауы, нәсіліне, ұлтына, дініне, саяси нанымына, жынысына байланысты кемсітудің болмауы) (Апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенция, 32-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 16-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтығына:

1) Қазақстан Республикасының аумағында заңды негізде кемінде бес жыл тұрақты тұратын не Қазақстан Республикасының азаматтарымен кемінде үш жыл некеде тұратын адамдар қабылданатын болады. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдаған кезде кәмелетке толмағандардан, әрекетке қабілетсіз және Қазақстан Республикасы алдында ерекше еңбек сіңірген адамдардан не Қазақстан Республикасының Президенті белгілейтін тізбе бойынша кәсіптерге ие және талаптарға сай келетін адамдардан және олардың отбасы мүшелерінен осы тармақшаның бірінші абзацында көзделген шарттардың болуы талап етілмейді;»

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 16-1-бап

«Жеңілдетілген тәртіппен (тіркеу тәртібімен) Қазақстан Республикасының азаматтығына:

1) тұру мерзіміне қарамастан, Қазақстан Республикасының аумағында заңды негіздерде тұрақты тұратын қандастар;

2) тұру мерзіміне қарамастан, Қазақстан Республикасының аумағында заңды негіздерде тұрақты тұратын, өздерінің ерік қалауынан тыс азаматтығынан айырылған немесе оны жоғалтқан жаппай саяси қуғын-сүргіннің ақталған құрбандары, сондай-ақ олардың ұрпақтары;

3) Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында білім алатын этникалық қазақтар қабылдануы мүмкін.»

Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 18-1-бап

«Қазақстан Республикасының азаматтығынан айрылуы бұрын тіркелген адамдарды қоспағанда, бұрын Қазақстан Республикасының азаматтығында болған, тұру мерзіміне қарамастан Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын және шет мемлекеттің азаматтығында тұрмайтын адамдар Қазақстан Республикасының азаматтығында жеңілдетілген тәртіппен (тіркеу тәртібімен) қалпына келтірілуі мүмкін.»

Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының Қазақстан Республикасының азаматтығына байланысты мәселелерді қарауы жөніндегі Нұсқаулық

«Қазақстан Республикасының азаматтығын қалпына келтіру туралы өтінішке мынадай құжаттар қоса беріледі:

- 1) белгіленген нысандағы сауалнама-өтініш (1-қосымша);
- 2) көлемі 3,5 x 4,5 см төрт фотосурет;
- 3) Белгіленген нысанда жасалатын «Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабында көзделген шарттарды сақтау туралы міндеттеме (3-қосымша);
- 4) соттылығының болуы немесе болмауы туралы анықтама;
- 5) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі, баланың туу туралы куәлігі;
- 6) тиісті мемлекеттің құзыретті органы берген басқа мемлекеттің азаматтығының болмауы немесе тоқтатылуы туралы анықтама;
- 7) мемлекеттік баж төленгені немесе оны төлеуден босатылғаны туралы құжат;
- 8) Қазақстан Республикасының азаматтығына бұрынғы қатыстылығын куәландыратын құжаттың көшірмесі.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының азаматтығын алу үшін азаматтық туралы Заң Қазақстан Республикасының аумағында кемінде 5 жыл тұрақты тұру не кемінде 3 жыл некеде болу шартын белгілейді. Бұл талап кәмелетке толмағандарға, әрекетке қабілетсіз адамдарға және Қазақстан Республикасы алдында ерекше еңбек сіңірген не Қазақстан Республикасының Президенті белгілейтін тізбе бойынша кәсіптерге ие және талаптарға сай келетін адамдар мен олардың отбасы мүшелеріне қолданылмайды.

Заң сондай-ақ ел аумағында тұрақты тұратын адамдар үшін жеңілдетілген тәртіппен Қазақстан Республикасының азаматтығын алу мүмкіндігін белгілейді және тарихи отанына тұрақты тұру үшін келген этникалық қазақтар, сондай-ақ өз еркімен азаматтығынан айырылған немесе азаматтығын жоғалтқан жаппай саяси қуғын-сүргіннің ақталған құрбандары, сондай-ақ олардың ұрпақтары үшін елде тұрақты тұру талаптарын белгілемейді. Осы шарттар Қазақстан Республикасының азаматтығын алуға тілек білдірушілердің барлығына, оның ішінде азаматтығы жоқ адамдарға да қолданылады.

Заңда Қазақстан Республикасының азаматтығын қалпына келтірудің жеңілдетілген тәртібі көзделген – Қазақстан Республикасының азаматтығында бұрын Қазақстан Республикасының азаматтығында болған, тұру мерзіміне қарамастан Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын және шет мемлекеттің азаматтығында тұрмайтын адамдар жеңілдетілген тәртіппен (тіркеу тәртібімен) қалпына келтірілуі мүмкін; бұл тәртіп өздеріне қатысты бұрын Қазақстан Республикасының азаматтығынан айрылу тіркелген адамдарға қолданылмайды. Осы нормаға сәйкес, азаматтықтан шыққан адамдар (бұрынғы азаматтар) басқа елдің азаматтығын ала алмады және азаматтығы жоқ болып қалды, қазіргі уақытта елде тұрақты тіркеуден өтіп, жеңілдетілген тәртіппен азаматтықты қалпына келтіруде. Қазақстан Республикасының заңнамасы азаматтық алуға тілек білдірген адамдар үшін тілді, тарихты немесе құқықты білу талаптарын белгілемейді; заңнамада мемлекеттік баждан босату мүмкіндігі көзделген.

Заңнамаға сәйкес, азаматтығы жоқ адамдардың азаматтық алуы үшін басқа мемлекеттің азаматтығының болмауы немесе тоқтатылуы туралы анықтамаларды, тиісті мемлекеттің құзыретті органы берген соттылықтың болмауы туралы анықтамаларды ұсыну қажет. Іс жүзінде мемлекеттер мұндай анықтамаларды бермейтін немесе Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары қабылдамайтын тұжырымдамамен анықтамалар беретін жағдайлар болады, бұл адам өз жағдайын қандай да бір жолмен шеше алмайтын және азаматтығы жоқ адам немесе азаматтығы белгісіз адам болып қалуға мәжбүр болатын жағдайларға әкеп соғады.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру үшін азаматтығы жоқ адамдарды натурализациялау шарттарын жеңілдету, олар үшін басқа, қарапайым тәртіпті орнату ұсынылады. Бұл ұсынылатын құжаттардың аз санынан, төлемді/мемлекеттік баж салығын алып тастаудан, натурализация үшін заңмен белгіленген жалпы талаптарды қысқартудан, азаматтығы жоқ адамдарға басқа құқықтық режимді таратудан көрінеді, олардың қоластына алуға және азаматтығы жоқ адамдардың санын азайтуға ықпал етеді. Азаматтығы жоқ адамдар үшін Қазақстан Республикасының азаматтығын қабылдау үшін заңмен белгіленген бес жылдық тұру цензін қысқартқан жөн.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

21. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдарға апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 27-бабына және азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің ережелеріне сәйкес жеке басын куәландыратын құжаттарды береді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 1-бап, 1) тармақша

«Азаматтығы жоқ адамның куәлігі – өзінің қандай да бір мемлекеттің азаматтығына тиесілігіне дәлелдемесі жоқ жеке тұлғаның жеке басын куәландыратын құжат.»

«Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 11-бап

«1. Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, он алты жасқа толған азаматтығы жоқ адамдарға азаматтығы жоқ адамның куәлігі беріледі.

2. Азаматтығы жоқ адамның куәлігі Қазақстан Республикасының аумағында және одан тыс жерлерде иесінің жеке басын растау үшін бес жыл қолдану мерзіміне беріледі.

3. Шетелге ата-аналарсыз, қамқоршыларсыз, қорғаншыларсыз шыққан кезде азаматтығы жоқ адамның куәлігі он алты жасқа дейінгі адамдарға беріледі.»

«Қазақстан Республикасы азаматының төлқұжатын, Қазақстан Республикасы азаматының жеке куәлігін, шетелдіктің Қазақстан Республикасында тұруына ықтиярхатты, азаматтығы жоқ адамның куәлігін және босқын куәлігін ресімдеу, беру, ауыстыру, тапсыру, алып қою және жою қағидалары», 21-тармақ

Азаматтығы жоқ адамның куәлігін ресімдеу үшін уәкілетті мемлекеттік органға адам мынадай құжаттардың бірін ұсынуы тиіс: қолданылу мерзімі өткен шетелдік төлқұжат; азаматтығы жоқ адамның куәлігі; 1974 жылғы (бұрынғы КСРО) үлгідегі төлқұжат; әскери билет; бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы анықтама; Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы бойынша Қазақстан Республикасының азаматтығынан шығу және азаматтықтың өзгеруі, сондай-ақ Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарға сәйкес азаматтықтың өзгеруі туралы анықтама; туу туралы куәлік (он алты жасқа дейінгі адамдарға ресімдеу кезінде); Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелері беретін қайтып оралуға арналған куәлік (шетелде уақытша болған азаматтығы жоқ адамның куәлігін жоғалтқан кезде).

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Жеке куәлік елде тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға ғана беріледі. Заңнамада қандай да бір мемлекеттің азаматтығына қатыстылығы расталмаған адамдарға құжаттар беру көзделмеген, бұл халықаралық стандартқа сәйкес келмейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Халықты құжаттандыру және есепке алу мақсатында, сондай-ақ елде тұрақты тұратын болып табылмайтын немесе тұрақты тұратын дәлелдемелері жоқ адамдардың да жеке куәлігін алу құқығы заңнамада белгіленуге тиіс. Осындай құқықты іске асыруды қамтамасыз ету үшін азаматтығы жоқ адамның мәртебесін немесе басқа құқықтық мәртебесін айқындауға өтініш білдіргендердің еркін жүріп-тұруы мен оларды ұстаудан қорғауды қамтамасыз ете отырып, азаматтықты айқындаудың қолданыстағы рәсімдері (Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2020 жылғы 1 қыркүйектегі № 607 бұйрығы) жақсартылып, бүкіл рәсім бойы уақытша заңды болу құқығын беруге тиіс. Осыған байланысты заңнама өтініш берушіге уақытша болу құқығын және осы процедуралар кезінде уақытша тұру құжатын беруі керек.

22. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдардың апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 16-бабына сәйкес сотқа жүгіну құқығын қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 18-бап

«Қазақстан Республикасындағы шетелдіктер өздерінің мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтарын қорғау үшін сотқа және басқа мемлекеттік органдарға өтініш жасауға құқылы.

Шетелдіктер Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында көзделгеннен басқа жағдайларда, сотта Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей процессуалдық құқықтарды пайдаланады.»

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі, 472-бап

«1. Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, шетелдік және халықаралық ұйымдардың (бұдан әрі – шетелдік тұлғалар) өздерінің бұзылған немесе дауланып отырған құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін Қазақстан Республикасының соттарына жүгінуге құқығы бар.

2. Егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шартта өзгеше көзделмесе, шетелдік тұлғалар процестік құқықтарды пайдаланады және процестік міндеттерін Қазақстан Республикасының азаматтарымен және заңды тұлғаларымен бірдей орындайды.»

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі, 473-бап

«1. Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың азаматтық процестік әрекетке қабілеттілігі олардың жеке заңы бойынша айқындалады.

2. Өзі азаматы болып табылатын мемлекеттің құқығы шетелдіктің жеке заңы болып табылады.

3. Азаматта бірнеше шет мемлекеттің азаматтығы болған жағдайда, ол неғұрлым тығыз байланыста болатын, оның ішінде азаматтың тұрғылықты жері бар мемлекеттің заңы оның жеке заңы болып есептеледі.

4. Азаматтығы жоқ адамның жеке заңы – ол тұрғылықты тұратын жері бар мемлекеттің заңы, ал олай болмаған жағдайда оның әдетте тұрып жатқан мемлекетінің заңы сол адамның жеке заңы болып есептеледі.

5. Өзінің жеке заңы бойынша процестік әрекетке қабілетті болып табылмайтын адам, егер Қазақстан Республикасының заңына сәйкес процестік әрекет қабілетіне ие болса, ол Қазақстан Республикасының аумағында әрекетке қабілеті бар деп танылуы мүмкін.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа толық көлемде сәйкес келеді – Қазақстан Республикасында азаматтығы жоқ адамдардың өз құқықтарын қорғау үшін сотқа және өзге де мемлекеттік органдарға жүгінуге құқығы бар және сотта процестік құқықтарды Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады; азаматтығы жоқ адамдардың процестік әрекет қабілеттілігі адамның тұрақты тұрғылықты жері бар мемлекеттің заңы бойынша, ал егер адамның тұрақты тұрғылықты жері болмаса – оның әдеттегі орналасқан мемлекетінің заңы бойынша айқындалады.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

23. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдардың апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 17-19-баптарына сәйкес жұмыс істеу құқығын қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 6-бап

«Шетелдіктер Қазақстан Республикасының заңдары мен халықаралық шарттары белгілеген негіз бен тәртіпте Қазақстан Республикасында еңбек

қызметімен шұғылдана алады. Қазақстан Республикасы азаматтарының еңбек ету бостандығына конституциялық құқығын іске асыруды қамтамасыз ету мақсатында заң актілерімен шетелдіктердің Қазақстан Республикасында еңбек қызметін жүзеге асыруы жөніндегі шектеулер белгіленуі мүмкін.

Шетелдіктер жекелеген қызмет орындарына тағайындала алмайды немесе еңбек қызметінің белгілі бір түрімен, егер бұл қызмет орындарына тағайындау немесе осындай қызмет түрімен шұғылдану Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығына қатыстылығына байланысты болса, шұғылдана алмайды.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер еңбек қатынастарында Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей құқықтарды пайдаланады және сол сияқты міндеткерлікте болады.

Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер жеке кәсіпкерлік субъектілері бола алады. Бұл ретте заңды тұлға құрмай, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасында жүрген шетелдіктер Қазақстан Республикасының азаматтарымен ортақ негіздерде демалыс алуға құқылы.»

Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі, 26-Бап

«Еңбек шартын жасасуға жол берілмейді:

4) жұмыс беруші шетелдік жұмыс күшін тартуға жергілікті атқарушы органның рұқсатын не халықтың көші-қоны мәселелері жөніндегі уәкілетті орган айқындайтын тәртіппен жұмыс беруші шетелдік жұмыскерлерге өз бетінше жұмысқа орналасу үшін берілген біліктілігінің сәйкестігі туралы анықтаманы алғанға дейін не Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі белгілеген тәртіппен ішкі істер органдары еңбекші көшіп келушіге беретін рұқсатты алғанға дейін немесе Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген шектеулерді немесе ерекшеліктерді сақтамай, Қазақстан Республикасының аумағында уақытша болатын шетелдіктермен және азаматтығы жоқ адамдармен еңбек шартын жасасуға жол берілмейді;

б) отбасына қосылу мақсатында келуге және онда болуға арналған рұқсатты және Қазақстан Республикасының заңнамасымен танылатын, Қазақстан Республикасының азаматымен некеде тұрғанын растайтын құжатты ұсынбаған, Қазақстан Республикасының аумағында уақытша болатын шетелдіктермен және азаматтығы жоқ адамдармен;»

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі, 32-бап

«1. Еңбек шартын жасасу үшін келесі құжаттар қажет:

1) Қазақстан Республикасы азаматының жеке куәлігі немесе Қазақстан Республикасы азаматының паспорты (он алты жасқа толмаған адамдар үшін туу туралы куәлік) қажет. Қандастар жергілікті атқарушы органдар берген қандас куәлігін ұсынады;

2) шетелдіктің Қазақстан Республикасында тұруға ықтиярхаты немесе азаматтығы жоқ адамның куәлігі (Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін) не босқын куәлігі;»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа сәйкес келеді – Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасында еңбек қызметін жүзеге асыра алады және еңбек қатынастарында азаматтар сияқты құқықтарға ие және сондай міндеттерді атқарады; заңнама Қазақстан Республикасына уақытша келетін шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін шектеулер белгілейді – егер заңнамаға сәйкес осы лауазымдарға тағайындау немесе осындай қызмет түрімен айналысу Қазақстан Республикасының азаматтығына тиесілігімен байланысты болса (мемлекеттік қызметтегі лауазымдарға орналасу), олар еңбек қызметіне рұқсат алуы қажет және олар жекелеген лауазымдарға тағайындала алмайды немесе еңбек қызметінің белгілі бір түрімен айналыса алмайды.

Қандай да бір мемлекетке тиістілігін растауы жоқ адамдардың және құжатсыз адамдардың еңбек қызметіне құқығы жоқ.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Азаматтығы расталмаған барлық адамдарды құжаттандыру және осылайша олардың ең қарапайым адам құқықтарына қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін азаматтық саласындағы заңнаманы қайта қарау ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

24. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдардың білім алу құқығын 1954 жылғы апатридтер мәртебесі туралы Конвенцияның 22-бабына сәйкес қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 10-бап

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы заңнамасында белгіленген тәртіппен Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға құқығы бар.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімді алуына, егер олар осындай деңгейдегі әрбір білімді бірінші рет алып тұрса, құқық беріледі.

Шетелдіктердің мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуына құқық Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарымен айқындалады.

Білім беру ұйымдарына қабылданған шетелдіктер Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес оқушылар мен тәрбиеленушілердің құқықтарына ие болады және міндеттерін мойнына алады.»

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 8-бап

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын, сондай-ақ Қазақстан Республикасына отбасына қосылу мақсатында келген шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың білім беру саласындағы уәкілетті орган белгілеген тәртіппен Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға құқығы бар.

Әскери, арнаулы оқу орындарын қоспағанда, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға, егер олар осы деңгейлердің әрқайсысында бірінші рет білім алатын болса, мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға құқық беріледі.

Стипендиялық бағдарламалар бойынша білім алатын адамдарды қоспағанда, шетелдіктердің мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға құқығы Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарымен айқындалады.»

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығына сәйкес Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасында уақытша тұратын адамдардың (босқындар, пана іздеген адамдар, консулдық лауазымды адамдар, дипломатиялық мекемелердің қызметкерлері, Еңбекші көшіп-қонушылар) балалары, көші-қон заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасында жұмыс істейтіндер) мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу үшін білім беру ұйымдарына қабылданады және Қазақстан азаматтары сияқты құқықтарды пайдаланады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың Қа-

зақстан Республикасының Білім беру саласындағы заңнамасында белгіленген тәртіппен мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең құқықтары бар. Азаматтығы жоқ адамдардың жоғары білім алу құқығы мәселесіне қатысты заң Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру құқығын береді. Заңның бұл нормалары халықаралық стандартқа сәйкес келеді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Әрбір баланың білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында уақытша тұратын (немесе уақытша құқықтық мәртебесі туралы құжаты / уақытша тұру құжаты бар) азаматтығы жоқ адамдар үшін уақытша тұруға рұқсаты бар азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтарды пайдаланатынын нақты белгілейтін ережені енгізу арқылы жоғары білім туралы мәселені реттеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

25. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдардың экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің 12-бабына және апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 23-бабына сәйкес денсаулық сақтау құқығын қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 7-бап

«Қазақстан Республикасының аумағында жүрген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға медициналық көмек, егер Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, ерікті медициналық сақтандыру полисі болған кезде көрсетіледі.»

«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, 83-бап

«1. Қандастардың, босқындардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей алуға құқығы бар.

2. Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, баспана іздеген адамдардың, егер Қазақстан Республикасының заңдарында немесе Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, айналасындағыларға қауіп төндіретін аурулар кезінде уәкілетті орган айқындайтын тізбе бойынша және көлемде тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға құқығы бар.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын немесе уақытша болатын азаматтығы жоқ адамдарға денсаулық сақтау құқығын беру бөлігінде халықаралық стандартқа сәйкес келеді.

Заңнамаға сәйкес қандай да бір мемлекеттің азаматтығына тиесілігін растауы жоқ және жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ адамдар тек шұғыл медициналық көмек ала алады.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру мақсатында азаматтығы расталмаған, жеке басын куәландыратын құжаттары және тұрақты тұру мәртебесін растайтын құжаттары жоқ адамдарға денсаулық сақтауға рұқсат беру мүмкіндігін кеңейту қажет.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

26. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдардың апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 24-бабына сәйкес әлеуметтік қамсыздандыру құқығын қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 8-бап

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұрып жатқан шетелдіктер әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру мәселесінде Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтарын пайдаланады және солар сияқты міндеткерлікте болады.

Егер зейнетақы төлемдері мен жәрдемақы тағайындау үшін белгілі бір еңбек стажы талап етілсе, шетелдіктерге Қазақстан Республикасының заңдары мен халықаралық шарттарында белгіленген негіздер мен тәртіпте олардың шетелдегі жұмыс стажын есептеуге болады.»

«Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 3-бап

«...Заң Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және мүгедектерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етудің, олардың тіршілік-тынысы мен қоғаммен етене араласуы үшін тең мүмкіндіктер жасаудың құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық шарттарын айқындайды.»

«Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға қолданылады.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама халықаралық стандартқа ішінара сәйкес келеді – апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенция мемлекетті әлеуметтік қамсыздандыру саласында азаматтығы жоқ адамдарға ел азаматтары үшін белгіленген режимді белгілеуге міндеттейді; Қазақстанның әлеуметтік қорғау туралы заңнамасы Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдар үшін ғана әлеуметтік қорғауды пайдаланудың толық құқығын белгілейді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру мақсатында ұлттық заңнаманы жақсарту ұсынылады 1954 жылғы Конвенцияның ережелеріне сәйкес мәртебесі әлі белгіленбеген адамдарды қоса алғанда, елде

тұратын барлық азаматтығы жоқ адамдар үшін әлеуметтік қамсыздандыруға қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

27. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдарды апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 31-бабына сәйкес жер аударудан қорғауды қамтамасыз етеді

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 28-бап

«Шетелдік мына жағдайларда:

а) егер оның іс-әрекеті мемлекеттік қауіпсіздікті қамтамасыз ету немесе қоғамдық тәртіпті қорғау мүдделеріне қайшы келетін болса;

б) егер бұл халықтың денсаулығы мен адамгершілік қасиетін сақтау, Қазақстан Республикасы азаматтарының және басқа адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін қажет болса;

в) егер ол Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзса;

г) егер Қазақстан Республикасының азаматымен некеге тұруы оны Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға қалдыру үшін негіз болып табылып, заң актілерімен белгіленген тәртіппен неке заңсыз деп танылған жағдайда Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерге шығарып жіберілуі мүмкін.

Шығарып жіберу туралы шешімді сот қабылдайды. Шетелдік осы шешімде көрсетілген мерзімде Қазақстан Республикасынан кетуге міндетті. Мұндай жағдайда Қазақстан Республикасынан шығарып жіберу туралы сот шешімін орындау шығарып жіберілетін адамның бақыланатын өз бетінше шығуы немесе адамды Қазақстан Республикасынан мәжбүрлеп шығарып жіберу арқылы жүргізіледі. Егер өзіне қатысты шығарып жіберу туралы шешім қабылданған адам шешімде көрсетілген мерзімде Қазақстан Республикасының аумағынан кетпесе, ол соттың санкциясымен жүріп-тұру еркіндігі алдын ала шектелуге және мәжбүрлеу тәртібімен шығарып

жіберілуге жатады. Мұндай адамның жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеу бұл ретте оны Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберуді ұйымдастыру үшін қажетті, бірақ отыз тәуліктен аспайтын мерзімге жол беріледі. Мұндай адамды ұстау Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен ішкі істер органдарының арнаулы мекемесінде жүргізіледі.

Мәжбүрлеу тәртібімен шығарып жіберу туралы сот шешімін орындауды жүзеге асыратын ішкі істер органдары Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункттерінде шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды аумағына аталған адам шығарып жіберілетін шет мемлекет билігінің өкіліне ресми түрде беру үшін шығарып жіберілетін шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметіне береді.»

Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің 517-бабы;

«4. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын заңнамада белгіленген мерзім өткеннен кейін он тәуліктен асатын кезең ішінде кетуден жалтаруынан көрінген бұзуы, жиырма бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады.»

«Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» 2014 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасы Кодексінің 829-14-бабы;

«2. Осы бапта көзделген қаулы заңды және негізді болуға тиіс.

- Егер судья әкімшілік құқық бұзушылық үшін жаза қолдану туралы мәселені шешу кезінде кінәлінің мүліктік залалды өтеуі туралы мәселені бір мезгілде шешсе, онда қаулыда өндіріп алынуға жататын зиянның мөлшері, оны өтеу мерзімі мен тәртібі көрсетіледі.

Шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы сот қаулысы оны шығарған күннен бастап

заңды күшіне енеді және шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу үшін негіз болады. Онда сондай-ақ шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының аумағынан кетуге тиіс мерзімі көрсетіледі.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Ұлттық заңнама ішінара халықаралық стандартқа сәйкес келеді – Конвенция азаматтығы жоқ адамды мемлекеттік қауіпсіздік немесе қоғамдық тәртіп себептерінен басқа жағдайда ғана шығарып жіберуге мүмкіндік береді.

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңда азаматтығы жоқ адамдарды шығарып жіберу үшін негіздердің кең тізбесі белгіленген, ол апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 31-бабында көрсетілген негіздер шеңберінен шығады. Азаматтығы жоқ адамның мәртебесінің сипатын ескере отырып, көп жағдайда бұл адамдар оларды қайтаруға болатын ел жоқ, мысалы, некені жарамсыз деп тану немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін бұл адамдарды одан да осал жағдайға душар етеді.

ҰСЫНЫМДАРЫ

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтығы жоқ адамдарды елден шығарып жіберу негіздерін шектеу және азаматтығы жоқ адамның елде тұруы апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 31-бабына сәйкес мемлекеттік қауіпсіздік немесе қоғамдық тәртіп мүдделеріне қайшы келетін ерекше жағдайларда ғана қолдану ұсынылады.

АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

1. Мемлекеттер өз азаматығын басқаша жағдайда азаматтығы жоқ болатын өз аумағында туылған кез-келген адамға береді

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда ел аумағында туған адам, егер олай болмаған жағдайда ол азаматтығы жоқ адам болса/болып қалса, сөзсіз азамат болып есептелетін ережені көздеу ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Беларусь

«Беларусь Республикасының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 1 тамыздағы Беларусь Республикасы Заңының 13-бабы

Тууы бойынша Беларусь Республикасының азаматтығын алу

«Егер баланың туған күніне:

- баланың Беларусь Республикасының аумағында тұрақты тұратын ата-анасы (жалғыз ата-анасы) шетел азаматы болып табылса, бала Беларусь Республикасының аумағында туған болса, ал оның ата-анасы азаматы болып табылатын мемлекеттер оған өзінің азаматтығын бермеген жағдайда, Беларусь Республикасының азаматтығын ала алады.

Ресей Федерациясы

«Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 31 мамырдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 12-бабы

Тууы бойынша Ресей Федерациясының азаматтығын алу

«1. Егер баланың туған күніне:

в) оның ата-анасының біреуі Ресей Федерациясының азаматтығына ие, ал басқа ата-анасы шетелдік азаматы болса, ал бала Ресей Федерациясының аумағында туылған жағдайда немесе басқа жағдайда ол азаматтығы жоқ адам болған жағдайда, бала Ресей Федерациясының азаматтығын алады.

г) Ресей Федерациясының аумағында тұратын ата-анасының екеуі де немесе жалғыз ата-анасы шетелдік азаматтары немесе азаматтығы жоқ адамдар болып табылса, егер бала Ресей Федерациясының аумағында туылған болса және оның ата-анасы немесе жалғыз ата-анасы азаматы болып табылатын мемлекет балаға азаматтығын бере алмаса.» (сілтеме).

Армения

«Армения Республикасының азаматтығы туралы» Армения

Республикасының 1995 жылғы 16 қарашадағы заңының 12-бабы

Азаматтығы жоқ адамдардың баласының азаматтығы, сондай-ақ ата-анасының азаматтығы белгісіз немесе ата-анасы өз азаматтығын балаға бере алмайтын баланың азаматтығы, өз азаматтығы елінің (елдерінің) заңнамасына сәйкес

«1. Армения Республикасында туған бала, егер:»

3) ата-аналар - басқа елдің (елдердің) азаматтары, алайда өз азаматтығы елінің (елдерінің) заңнамасына сәйкес өз азаматтығын балаға бере алмайды;

4) ата-анасының бірі - азаматтығы жоқ адам, ал екіншісі - өз азаматтығы елінің заңнамасына сәйкес басқа елдің азаматы өз азаматтығын балаға бере алмайды;

б) ата - анасының біреуінің азаматтығы белгісіз, ал екіншісі - басқа елдің азаматы, ол өз елінің заңнамасына сәйкес өз азаматтығын балаға бере алмайды.

2. Осы баптың 1-бөлігінде көзделген жағдайларда, бала Армения Республикасы азаматының төлқұжатын алу үшін ұсынылған өтініш негізінде Армения Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен Армения Республикасының азаматтығын алады.»

Черногория

«Черногория азаматтығы туралы» 2008 жылғы 26 ақпандағы Черногория заңының 2-тарауының 7-бабы (Черногория аумағында туылуы бойынша Черногория азаматтығын алу)

«Черногория аумағында туылған немесе сол аймақта табылған бала, егер ата-анасының екеуі де белгісіз болса, егер екеуінің де азаматтығы белгісіз

болса, егер оларда азаматтығы жоқ болса немесе егер бала азаматтықсыз қалатын болса, Черногория азаматтығын алады.»

Болгария

Болгария азаматтығы туралы заңда, оған 2013 жылдың ақпан айында енгізілген өзгерістерімен «Болгария Республикасының аумағында туылған, шығу тегі бойынша басқа мемлекеттің азаматтығын алмаған әр адам Болгария азаматы болып табылады.

Болгария Республикасының 1998 жылғы 5 қарашадағы «Болгария азаматтығы туралы» Заңының 10-бабы

«Болгария азаматы туған күнінен бастап, егер ол шыққан тегі бойынша бір шет мемлекеттің азаматтығын алмайтын болса, Болгария Республикасының аумағында туылған әр адам саналады.»

Финляндия

Финляндияның 2003 жылғы «Азаматтық туралы» Заңының 9-бөлімі:

«Бала туылған кезде фин азаматтығын алады, егер:

4) «Бала Финляндияда туса және туған кезде қандай да бір шет мемлекеттің азаматтығын алмайтын болса, тіпті кез келген басқа шет мемлекеттің азаматтығын алуға екінші реттік құқығы да жоқ болса фин азаматтығын тууы бойынша алады»

Финляндияда туылған бала, егер оның ата-анасы Финляндияда босқын мәртебесіне ие болса немесе басқа жолмен олардың азаматтығы мемлекетінің билігінен қорғалса, туған жері бойынша фин азаматтығын алады. Қосымша талап - баланың тууын ата-анасының азаматтығы мемлекетінің рұқсатымен немесе осы мемлекет билігінің көмегін талап ететін басқа процедурадан басқа жағдайларды қоспағанда, баланың ата-анасының біреуінің азаматтығын алмауы болып табылады. Егер жоғарыда аталған қорғау тек ата-ананың біреуіне ғана берілсе, онда баланың туылуынан басқа ата-ананың азаматтығын алмауы және оны алуға тіпті екінші реттік құқығы болмауы қажет.»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

2. Мемлекеттер олардың аумағында туған азаматтығы жоқ балаларға азаматтық береді

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Қазақстан Республикасы өз аумағында туған, басқа елдің азаматтығын ала алмайтын балаларға автоматты түрде азаматтық беретін норманы көздеу ұсынылады. Ата-аналардың

тұрақты тұруы туралы талап сияқты осы норманы іске асыру үшін қосымша жағдайлар жасамау орынды болып табылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Болгария

Болгария Республикасының 1998 жылғы 5 қарашадағы «Болгария азаматтығы туралы» Заңының 10-бабы

«Болгария азаматы, егер ол бір шет мемлекеттің азаматтығын алмайтын болса, Болгария Республикасының аумағында туылған әр адам болып табылады»

Финляндия

Финляндияның 2003 жылғы «Азаматтық туралы» Заңының 9-бөлімі:

«Бала туылған кезде фин азаматтығын алады, егер:

4) бала Финляндияда дүниеге келсе және туған кезде бір шет мемлекеттің азаматтығын алмайтын болса, тіпті кез келген басқа шет мемлекеттің азаматтығын алуға екінші реттік құқығы жоқ болса.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

4. Мемлекеттер шетелде туылған және басқа елдің азаматтығын ала алмайтын өз азаматтарының баласына азаматтық береді

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Мемлекет елден тыс жерде туған баланы Қазақстанда тұрақты тұратын жерінің бар - жоғына қарамастан, өз азаматтарының (ата-аналардың екеуі де немесе біреуі өз азаматтыры болған жағдайда) азаматы деп танитын ережелерді көздеу ұсынылады. Осы норманы іске асыру үшін қосымша шарттар белгілемеу орынды болып табылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Литва

«Азаматтық туралы» Литва Республикасының 2010 жылғы 2 желтоқсандағы Заңының 14-бабы

Баланың ата-анасының екеуі де немесе біреуі Литва Республикасының азаматтары болып табылатын тууы бойынша Литва Республикасының азаматтығын алу

«1. Ата-анасы немесе олардың біреуі Литва Республикасының азаматтары болып табылатын бала Литва Республикасының аумағында немесе одан тыс жерде туылғанына қарамастан, туғаннан кейін Литва Республикасының азаматтығын алады.

2. Бала ата-анасының кем дегенде біреуі Литва Республикасының азаматы болған, бірақ бала туғанға дейін қайтыс болған жағдайда, оның аумағында немесе одан тыс жерде туылғанына қарамастан, Литва Республикасының азаматтығын туған кезде алады.».

Ресей Федерациясы

«Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 31 мамырдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 12-бабы

Тууы бойынша Ресей Федерациясының азаматтығын алу

«1. Егер бала туған кезде:

а) оның ата-анасының екеуі де немесе оның жалғыз ата-анасы Ресей Федерациясының азаматтығына ие (баланың қай жерде туғанына қарамастан) болса бала Ресей Федерациясының азаматтығын алады;» ([сілтеме](#)).

Сербия

Сербия Республикасының «Сербия Республикасының азаматтығы туралы» № 135/04 заңының 9-бабы

«Шетелде туылған бала алады, оның ата - анасының бірі бала туған кезде Сербия Республикасының азаматы, ал екіншісі – шетел азаматы болса, сондай-ақ, ата-анасы оны 18 жасқа дейін Сербия мен Черногорияның құзыретті дипломатиялық консулдығында Сербия Республикасының азаматы ретінде тіркесе және егер ол Сербия Республикасының құзыретті мемлекеттік органына баланы азаматтық тізілімінде тіркеу үшін жүгінсе, шығу тегі бойынша Сербия Республикасының азаматтығын ала алады. Егер баланың қамқоршысы болса, тіркеу мен өтінішті қамқоршы ұсынуы керек.

Бала туған кезде ата-анасының бірі Сербия Республикасының азаматы болып табылатын шетелде туған бала, егер ол 1 абзацта көрсетілген шарттар сақталмаған кезде, ол азаматтығы жоқ болып қалған жағдайда, шығу тегі бойынша Сербия Республикасының азаматтығын алады.».

7. Ұлттық заңнама болашақ мемлекеттердің сабақтастығы жағдайында азаматтығы жоқтықтың алдын алады

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтық мәселелерін реттейтін арнайы заңда мемлекеттің болашақ құқықтық мирасқорлығы жағдайында мемлекеттің азаматтығы жоқтықтың болмауын болдырмау үшін қажетті шаралар қабылдайтынын мәлімдеу ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Босния мен Герцеговина мен Ресей Федерациясының жақсы халықаралық тәжірибелері мемлекеттердің мұрагерлік жағдайларына байланысты азаматтығы жоқтығын азайту бойынша елдердің күш-жігерін көрсетеді. Өз кезегінде, болашақ құқықтық мирасқорлық жағдайлары салдарынан азаматтығы жоқтығын алдын алудың жақсы тәжірибесінің мысалы аймақтық халықаралық шарт – мемлекеттердің құқықтық мирасқорлығына байланысты азаматтықтың болмауына жол бермеу туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы болып табылады.

Босния және Герцеговина

1999 жылғы Босния және Герцеговина азаматтығы туралы заң (сілтеме) бұрынғы Югославияның ыдырауынан азаматтығы жоқтықтың алдын алуға кепілдік береді. 37-бапта 1995 жылы желтоқсанда Конституция қабылданғанға дейін Босния және Герцеговина Республикасының азаматтары болған барлық адамдар және 1992 жылдың 6 сәуіріне дейін азаматтар болған адамдар (бұл соғыстың басталуын білдіретін шешуші күн) Босния азаматтары болып табылады. Сонымен қатар, Босния мен Герцеговинада 1992 жылдың 6 сәуірінен бастап өмір сүре бастаған барлық адамдар Азаматтық туралы Заң күшіне енгенге дейін (1998 ж.1 қаңтар) және 1998 ж. қаңтардан кейін кем дегенде екі жыл Босния мен Герцеговинада үздіксіз өмір сүрген адамдар азаматтығын алуға өтініш бере алды.

Ресей Федерациясы

2003 жылдың қараша айында Ресей Федерациясында тұратын бұрынғы КСРО азаматтарының Ресей Федерациясының азаматтығын алуын жеңілдету үшін «Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» № 62-ФЗ Федералдық

заңға қосымша түзетулер енгізілді, ол 2002 жылдың 1 шілдесінде күшіне енді (2002 жылғы Азаматтық туралы заң).

Азаматтығы жоқтықтың азаюына әкелген негізгі жағдай 14.4 бапқа қатысты, ол 2003 жылғы түзетулермен енгізілген. Бұл 2002 жылғы Азаматтық туралы заң күшіне енген кезде уақытша немесе тұрақты тұруға рұқсат негізінде бұрынғы кеңес азаматтарын қабылдау арқылы Ресей азаматтығын алуды жеңілдететін уақытша шара болды. Бұл жеңілдетілген қоластына алу процедурасы заңмен үш рет ұзартылды және 2003 жылдан бастап 2009 жылдың маусым айының соңына дейін қолданылды. Ең бастысы, ол Ресей Федерациясында белгісіз азаматтығы бар бұрынғы КСРО азаматтары үшін орындалуы қиын талаптарды, атап айтқанда, бес жыл бойы үздіксіз тұруды растау, төлем қабілеттілігін растау және орыс тілін білу талаптарды жойды. Өтініш берушілер де қоластына алу үшін ақы төлеуден босатылды.

Мемлекеттердің құқықтық мирасқорлығына байланысты азаматтығы жоқ болуға жол бермеу туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы қатысушы елдері. 2021 жылғы мамырдағы жағдай бойынша 9 ел осы шартқа қол қойды және 7 ел конвенцияны ратификациялады ([сілтеме](#)), оның ішінде: Австрия, Венгрия, Люксембург, Нидерланды, Норвегия, Молдова, Черногория.

2 және 3-баптар мемлекеттердің құқықтық мирасқорлығына байланысты азаматтығы жоқтығына жол бермеу туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы ([сілтеме](#))

«2-бап-Азаматтық алу құқығы

- Мемлекеттің құқықтық мирасқорлығы кезінде алдыңғы мемлекеттің азаматтығы болған және мемлекеттің құқықтық мирасқорлығы нәтижесінде апатрид болған немесе болатын әрбір адам келесі баптарға сәйкес тиісті мемлекеттің азаматтығына құқылы.
- 3-бап-Азаматтығы жоқтықтың алдын алу
- Мүдделі мемлекет құқықтық мирасқорлық кезінде алдыңғы мемлекеттің азаматтығы болған адамдардың құқықтық мирасқорлық нәтижесінде азаматтығы жоқ адамдар болып қалмауына жол бермеу үшін барлық қажетті шараларды қабылдайды.»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

8. Ұлттық заңнамада апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 1(1) бабына сәйкес азаматтығы жоқ адамның анықтамасы бар

Азаматтығы жоқ адамды анықтауды апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 1-бабының 1-тармағына сәйкес келтіру ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Әзірбайжан Республикасы

Әзербайжан Республикасының 2013 жылғы 2 шілдедегі заңымен бекітілген Әзербайжан Республикасының Көші-қон кодексінің 3-бабы

Негізгі ұғымдар

«3.0.2. азаматтығы жоқ адам-оның заңына сәйкес қандай да бір мемлекеттің азаматы болып саналмайтын адам;» ([сілтеме](#));

Молдова

Молдова Республикасының азаматтығы туралы 02.06.2000 жылғы Молдова Республикасы заңының 1-бабы

1 бап. Ұғымдар

«Осы Заңның мақсатында келесі ұғымдар мынадай мағынада пайдаланылады: азаматтығы жоқ адам - оның заңы бойынша қандай да бір мемлекеттің азаматы болып саналмайтын адам;» ([сілтеме](#));

Грузия

Грузияның 25.05.2012 жылғы «Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың құқықтық жағдайы туралы» заңының 2-бабы

Терминдерді түсіндіру

A1) азаматтығы жоқ адамдар – бірде-бір мемлекет өз заңнамасына сәйкес өз азаматтары деп танымайтын адамдар; ([сілтеме](#));

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

9. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдарды тұруға рұқсат беретін, адамның негізгі құқықтарының жүзеге асырылуына кепілдік беретін және қоластаны алуға (натурализацияға) ықпал ететін құқықтық мәртебеге әкелетін анықтау рәсімдері арқылы анықтайды

Сот шешімі заңның үстемдігінің маңызды шарты болып табылады. Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтығы

жоқ адамның мәртебесін айқындау рәсімін жақсарту және бес немесе одан да көп жыл бойы тұрақты тұратынын растауға қарамастан, барлығы үшін рәсімге қол жеткізуге тікелей кепілдік беру, сондай-ақ әңгімелесу құқығын және теріс шешімге шағым жасау құқығын көздеу ұсынылады.

Бірінші инстанцияның теріс шешіміне шағымдану құқығы азаматтықты анықтаудың сапалы процедурасын және бірінші инстанция деңгейінде дәлелдемелерді дұрыс бағалауды қамтамасыз етудің маңызды кепілі болып табылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Грузия

Грузия Үкіметінің «Грузиядағы азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындау тәртібін бекіту туралы» 2014 жылғы 1 қыркүйектегі N° 523 жарлығының 12-бабы

Мәртебесін айқындау жөніндегі шешімдерге шағым жасау тәртібі
«Агенттіктің мәртебені анықтаудан бас тарту немесе мәртебесін тоқтату туралы шешіміне шешім хабарланғаннан кейін бір ай ішінде заңда белгіленген сот тәртібімен шағым жасалуы мүмкін.»;

Молдова

2010 жылғы 16 шілдедегі «Молдова Республикасындағы шетелдіктердің режимі туралы» заңның 874-бабы

874 әңгімелесу

«(1) Өтініш берілгеннен кейін 15 жұмыс күні ішінде шетелдіктер істері жөніндегі құзыретті орган өтініш берушімен әңгімелесу жүргізеді.

(2) Сұхбаттасу кезінде тиісті анықтама жасалады, онда келесі ақпарат болуы керек:

- a) сәйкестендіру деректері (тегі мен аты, бұрынғы тегі мен аты, бұрынғы азаматтығы, жынысы, туған жері мен күні, ата-анасының аты);
- b) өтінішті шешу үшін қажетті кез келген ақпаратты ұсыну фактісі;
- c) ұсынылған құжаттар туралы деректер (құжаттың түрі, нөмірі, қолданылу мерзімі, берілген күні мен орны, құжатты берген органның атауы);
- d) отбасы жағдайы, неке қию орны;

е) қызмет түрі және білімі;

ф) Молдова Республикасында болатын орны.

(3) Әңгімелесу аясында өтініш беруші өтініш беру себептерін көрсетіп, өтінішті қолдау үшін бұрын ұсынылмаған дәлелдерді ұсынуы керек. Бұл міндет туралы өтініш берушіге әңгімелесу басталған кезде хабарланады.

(4) Ілесіп жүрушісі жоқ кәмелетке толмағандармен әңгімелесу олар орналасқан мекеменің мекеме басшылығы тағайындаған өкілінің қатысуымен, ал ілесіп жүретін кәмелетке толмағандармен – ата-анасының бірінің немесе өкілеттігі заңнан немесе заңды актіден туындайтын өкілдің қатысуымен өткізіледі.

(5) Өздеріне қатысты сот қорғау шарасы белгіленген адамдар әңгімелесуде заңға сәйкес тиісінше уақытша қорғаушы, қамқоршы немесе мән-жайлар бойынша қорғаншы бірге жүреді.

(6) Әңгімелесу туралы анықтамаға әңгімелесуді жүргізген өтініш беруші, қызметші, ал егер аудармашы тартылған жағдайда – ол да қол қояды; еріп жүрушісі жоқ кәмелетке толмаған адам жағдайында анықтамаға оның тағайындалған өкілі, ал өзіне қатысты сот қорғау шарасы белгіленген адам жағдайында – уақытша қорғаушы, оның қамқоршысы немесе мән-жайлар бойынша қорғаншы қол қояды.»(сілтеме);

Венгрия

Үшінші елдердің азаматтарына рұқсат беру және тұру құқығы туралы 2007 жылғы II заң және Үкіметтің 114/2007 қаулысы (V. 24.) үшінші елдердің азаматтарына рұқсат беру және тұру құқығы туралы 2007 жылғы II заңды іске асыру туралы

«Алдын-ала тыңдау / сұхбат

Үкімет Қаулысы 161-бөлім.

(1) өтініш берілгеннен кейін немесе есеп беру кезінде, егер өтініш ауызша берілсе,

құзыретті өңірлік басқарма алдын ала тыңдауды өткізеді.

(2) Алдын ала тыңдау барысында құзыретті өңірлік басқарма жазба үшін есеп жасайды:

- a) Заңның 76-бөлімінің (3) бөлімшесіне сәйкес талап етілетін ақпарат іс жүзінде ұсынылғаны және расталғаны;
 - b) егер олар өтінішхатта берілмеген болса, мыналар:
 - ba) өтініш берушінің жеке сәйкестендіру деректері (тегі және аты, кез келген алдыңғы аты, тегі және туған кездегі аты, бұрынғы азаматтығы, жынысы, туған жері мен күні, қыздың тегі);
 - bb) жеке деректер және кез келген жол жүру құжаттарындағы деректер (құжаттың және сериялық нөмірдің белгісі, қолданылу мерзімі, берілген орны мен күні, берген органның атауы);
 - c) отбасылық жағдайы, некеге тұрған күні;
 - d) мамандық және білім;
 - e) тұрақты тұратын елде тұрақты немесе уақытша тұру;
 - f) Венгрияда тұрақты немесе уақытша тұру немесе тұру орны.
- (3) Есепке өтініш беруші, сондай-ақ егер қолданылатын болса, аудармашы және еріп жүретін адамы жоқ кәмелетке толмаған адамға тағайындалған өкіл қол қояды.

Тыңдау / Сұхбат

Үкімет қаулысы 162-бөлім.

- (1) Алдын-ала тыңдаудан/сұхбаттан кейін құзыретті аймақтық басқарма толық тыңдау/сұхбат жүргізуі керек.
- (2) Осы тыңдауда/сұхбатта өтініш беруші өтініш берудің себептерін ұсынуы керек және әлі ұсынылмаған ісін растайтын кез-келген дәлелдер ұсынуы керек. Өтініш берушіге бұл міндеттеме туралы сот ісін ашу кезінде хабардар етілуі керек.
- (3) Егер ілесіп жүрісуші жоқ кәмелетке толмаған баланы ұсыну үшін тағайындалған өкіл тиісті түрде шақырылғанына қарамастан, сот отырысына қатыса алмаса, тыңдау кейінге қалдырылады, бұл туралы қамқоршының органына да хабарланады.»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

10. Ұлттық заңнамада азаматтығы жоқ адамдарға заңды тұруға рұқсат беру қарастырылған

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында олардың азаматтығын растау немесе азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындау туралы түпкілікті шешім қабылданғанға дейін елде тіркеу/уақытша құқықтық мәртебе беру/тұру мүмкіндігін көздеу ұсынылады.

Молдова

Азаматтығы жоқ адам мәртебесін алуға кандидаттарға олардың өтінімдерін қарау кезінде Молдова Республикасында болу құқығы беріледі және адам ұлттық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіп себептері бойынша ғана аумақтан шығарылуы мүмкін.

2010 жылғы 16 шілдедегі «Молдова Республикасындағы шетелдіктердің режимі туралы» заңның 87³-бабы

«(1) Азаматтығы жоқ тұлға мәртебесіне өтініш беруші мынадай құқықтарды пайдаланады:

- а) өтінішті қараудың бүкіл кезеңі ішінде Молдова Республикасында болуға;
- б) ұлттық қауіпсіздік немесе қоғамдық тәртіп ұғымдары болған жағдайларды қоспағанда, Молдова Республикасының аумағынан әкетілмеуге;»

Грузия

7-бап «Грузиядағы азаматтығы жоқ адамның мәртебесін айқындау тәртібін бекіту туралы» Грузия Үкіметінің 2014 жылғы 1 қыркүйектегі N° 523 Жарлығының 7-бабы

7-бап мәртебе іздеп жүрген адамдардың құқықтық кепілдіктері, құқықтары мен міндеттері

«2. Мәртебесі бойынша әкімшілік іс қарау барысында Грузияда болу кезеңі Грузияға заңсыз келген адамдар үшін заңды болу ретінде қаралады».

3. Грузияда заңсыз болған мәртебе іздеушіні мәртебені анықтау бойынша сот отырысы кезінде Грузиядан шығаруға болмайды.

4. Агенттік мәртебесі туралы өтініш берген тұлғаға бір жыл бойы жарамды уақытша сәйкестендіру карточкасын береді. Мәртебесін айқындау немесе айқындаудан бас тарту туралы шешім қабылданғаннан кейін уақытша сәйкестендіру карточкасы жойылуға тиіс.».

11. Азаматтығы жоқ адамдардан, тіркелмеген мигранттардан және

азаматтығы белгісіз адамдардан туылған балалар туылған кезде тіркеледі және туу туралы куәлік алады

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінде балалар арасында азаматтығы жоқтықты болдырмау мақсатында балалардың тууын уақтылы тіркеуді және оларға туу туралы куәлік беруді қамтамасыз ету үшін ата-аналары азаматтығы жоқ адамдар, тіркелмеген көшіп-қонушылар және азаматтығы белгісіз адамдар болып табылатын балалардың тууын медициналық ұйымнан тыс тіркеу жағдайларын көздеу ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Ресей Федерациясы

«Азаматтық хал актілері туралы» № 143-ФЗ Федералдық заңының 14-бабының 1-тармағына сәйкес тууды мемлекеттік тіркеу үшін негіз болып табылады:

- оның ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан, босану болған медициналық ұйым берген туу туралы белгіленген нысандағы құжат;
- дәрігері босанған кезде медициналық көмек көрсеткен немесе анасы босанғаннан кейін жүгінген медициналық ұйым не медициналық қызметті жүзеге асыратын дара кәсіпкер берген туу туралы белгіленген нысандағы құжат-медициналық ұйымнан тыс босанған кезде;
- босану кезінде қатысқан адамның медициналық ұйымнан тыс жерде және медициналық көмек көрсетусіз босану кезінде баланың тууы туралы өтініші.

Баланың анасы туралы ақпарат Федералды Заңның 14 - бабында көрсетілген құжаттар негізінде баланың туу туралы акт жазбасына, баланың әкесі туралы ақпарат-ата-анасының неке туралы куәлігі негізінде енгізіледі. Бұл ретте, ананың жеке басын куәландыратын құжаты болмаған жағдайда, туу туралы медициналық куәлік анасының сөздерінен толтырылады, ол туралы медициналық ұйым басшысының қолымен және мөрімен куәландырылған жоғарғы оң жақ бұрышына «анасының сөздерінен» деген белгі қойылады.

Бұл тәжірибе, егер ата-анада (ата-аналарда) медициналық ұйымда немесе одан тыс жерде туылуына қарамастан, қосымша ескертпелерсіз жеке

басын куәландыратын құжаты болмаса да, баланың туғаннан кейін бірден тіркелу құқығын қорғайды. Ресей Федерациясының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің 2011 жылғы 27 желтоқсандағы № 1687н «Туудың медициналық критерийлері, туу туралы құжаттың нысаны және оны беру тәртібі туралы» бұйрығының 20-тармағы

«20. Анасының жеке басын куәландыратын құжаты (кәмелетке толмағандар үшін - туу туралы куәлігі) болмаған жағдайда, тууды мемлекеттік тіркеуді қамтамасыз ету үшін туу туралы медициналық куәліктің 2-4 және 6-тармақтары және туу туралы медициналық куәлік түбіртегінің 2-4-тармақтары анасының сөздерімен толтырылады, ол туралы медициналық ұйым басшысының қолымен және мөрімен куәландырылған, жоғарғы оң жақ бұрышында «анасының сөздерінен» деген белгі қойылуға тиіс;»

Өзбекстан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің қаулысына сәйкес

«Азаматтық хал актілерін тіркеу қағидаларын бекіту туралы» Өзбекстан Республикасының аумағында балалардың тууы олардың туған жері бойынша немесе ата-анасының бірінің тұрғылықты жері бойынша бір ай ішінде АХАЖ органдарында міндетті тіркелуге жатады. Белгіленген бір айлық мерзімді өткізіп алу тууды тіркеу үшін кедергі болып табылмайды.

Тууды тіркеу туу туралы медициналық анықтаманың, ата-анасының отбасылық жағдайы мен жеке басын растайтын құжаттардың және олардың өтініштерінің негізінде жүргізіледі. Баланың тууы туралы арызды оның ата-анасы немесе ата-анасының бірі, ал ерекше жағдайларда туыстары, көршілері немесе ата-анасы уәкілеттік берген немесе ата-анасының біреуі уәкілеттік берген өзге де адамдар, сондай-ақ медициналық мекемелердің, ішкі істер органдарының немесе қорғаншы және қамқоршы органдардың лауазымды адамдары бере алады.

Ерекше жағдайларда ата-анасының біреуінің жеке басын куәландыратын құжаты болмаған кезде АХАЖ органы тууды тіркеуден бас тарта алмайды. Бұл ретте құжаттары жоқ әкесі немесе анасы туралы мәліметтер неке қию туралы немесе бұрынғы балаларының туу туралы куәліктері негізінде көрсетіледі.

Ата-анасының екеуінің де жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған кезде баланың туын тіркеу медициналық мекеменің немесе қорғаншылық және қамқоршылық органдарының жазбаша өтініші негізінде жүргізіледі.

Перзентханадан тыс және медициналық көмексіз туған баланың туын тіркеу учаскелік дәрігер (фельдшер немесе акушер) берген медициналық анықтаманың негізінде жүргізіледі. Мұндай жағдайларда баланың туған куәгерлерінің қатысуымен осы анадан жасалған және учаскелік дәрігер (фельдшер немесе акушер) бекіткен акт медициналық анықтама беру үшін негіз болып табылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

12. Мемлекеттер апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қатысушылар болып табылады

Елдің апатридтер мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияға қосылуы ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

2021 жылғы 5 мамырдағы жағдай бойынша 23 ел қол қоюшы, 95 ел-конвенцияға қатысушы болып табылады. Ратификациялау, Конвенцияға қосылу және қатысушылар бойынша құқықтық мирасқорлық жөніндегі егжей-тегжейлі ақпарат [сілтеме](#) бойынша қолжетімді

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

13. Мемлекеттер азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенцияға қатысушылар болып табылады

Елдің 1961 жылғы азаматтықты қысқарту туралы конвенцияға қосылуы ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

2021 жылғы 5 мамырдағы жағдай бойынша 5 ел қол қоюшы, 76 ел конвенцияға қатысушы болып табылады. Қатысушылар бойынша ратификациялау, Конвенцияға қосылу және құқықтық мирасқорлық бойынша егжей-тегжейлі ақпарат [сілтеме](#) бойынша қолжетімді

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

15. Азаматтықтан бас тарту/шығу тиісті адамның басқа азаматтығы

болған немесе оны алған жағдайлардан басқа кезде азаматтықтан айырылуға әкелмейді

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында қолданыстағы заңнаманы жақсарту және онда Қазақстан Республикасының азаматтығынан шыққан кезде азаматтығы жоқтықтың алдын алу кепілдіктерін көздеу ұсынылады, оған сәйкес адам басқа елдің азаматтығын алған немесе оны алу процесінде болған жағдайда ғана азаматтықтан шыға алады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Финляндия

Финляндия азаматтығы туралы заң 1961 жылғы Конвенцияға сәйкес келеді, оған сәйкес азаматтықтан бас тарту азаматтығы жоқтығына әкелмеуі керек. Финляндияның 2003 жылғы «Азаматтық туралы» заңының 5-тарауының 35-бөлімі ([сілтеме](#)):

35-бөлім Финляндия азаматтығынан шығу

«Сондай-ақ, шет мемлекеттің азаматтығы бар немесе шет мемлекеттің азаматы болғысы келетін Финляндия азаматы өтініш бойынша Финляндия азаматтығынан босатылуы мүмкін. Егер өтінішхат бойынша шешім қабылдау кезінде өтініш беруші әлі шет мемлекеттің азаматы болып табылмаса, ол Финляндия азаматтығынан оның күшіне енуі үшін өтініш берушіден шешімде көрсетілген мерзім ішінде шет мемлекеттің азаматтығын алу туралы анықтаманы ұсыну талап етілетін шешім бойынша ғана босатылуы мүмкін. Шет мемлекеттің азаматтығын алу туралы анықтама ұсынылғаннан кейін осы талапты орындағаны туралы куәлік беріледі».

Молдова

Молдова Республикасының 02.06.2000 жылғы «Молдова Республикасының азаматтығы туралы» Заңының 37-бабы ([сілтеме](#)):

37-бап азаматтықтан шығу үшін қажетті құжаттар

«(1) Молдова Республикасының азаматтығынан шығуға рұқсат алу үшін мынадай құжаттар ұсынылады:

f) басқа мемлекеттің азаматтығын иелену немесе алу фактісін растайтын дәлелдемелер не осындай азаматтықты алу кепілдіктері;

(3) Молдова Республикасының азаматтығынан шыққан ата-аналар балаларына Молдова Республикасының азаматтығын сақтау туралы өтініш бере алады.»

Эстония

Эстония заңнамасы жаңа азаматтығы жоқ жағдайлардың алдын алуға бағытталған, сондықтан азаматтық туралы заңға сәйкес, егер бұл өтініш берушінің азаматтығы болмаса, азаматтықтан шығарудан бас тартылуы мүмкін, басқа мемлекеттің азаматтығы бар екендігі туралы немесе Эстония азаматтығынан шыққан адам басқа мемлекеттің азаматтығын алатыны туралы анықтама беру қажеттілігі қарастырылған.

Эстонияның RT і 1995, 12, 122 «азаматтық туралы» заңының 26-бабы

Эстония азаматтығынан босатуға шектеулер

«Эстония азаматтығынан шығудан бас тартылуы мүмкін, егер:

1) азаматтықтан шығу өтініш берушіні азаматтығы жоқ адам еткен кезде;»

Литва

Литва Республикасының 2010 жылғы 2 желтоқсандағы «Азаматтық туралы» заңының 25-бабы [\(сілтеме\)](#)

25-бап Литва Республикасы азаматының азаматтықтан шығу құқығы

«3. Литва Республикасы азаматының Литва азаматтығынан бас тарту туралы қолдаухаты, егер ол азаматтықсыз қалса, онда ол қаралуға жатпайды.»

«Азаматтық туралы» Литва Республикасының 2010 жылғы 2 желтоқсандағы заңының 43-бабы

43-бап Литва Республикасының азаматтығынан шығу туралы өтініш

«2. Литва Республикасының азаматтығынан шығу туралы өтінішке мынадай құжаттар қоса беріледі:

3) шет мемлекеттің құзыретті органы берген,

адамның осы мемлекеттің азаматтығында екенін немесе

Литва Республикасының азаматтығын жоғалтқаннан кейін осы мемлекеттің азаматтығын алғанын куәландыратын құжат.»

Түркия

«Азаматтық туралы» 29.05.2009 жылғы Түркия заңының 25 (1) бабы [\(сілтеме\)](#)

25-бап Түрік азаматтығынан шығу

«Түрік азаматтығынан шығуға рұқсат сұраған адамдарға Министрлік келесі шарттарды орындаған жағдайда шығуға рұқсат немесе бас тарту туралы құжат береді:

б. басқа мемлекеттің азаматтығына ие болуы немесе адамның басқа мемлекеттің азаматтығын ала алатындығын куәландыратын сенімді дәлелдері болуы керек.»

Украина

«Украина азаматтығы туралы» 2001 жылғы 18 қаңтардағы Украина заңының 18-бабы ([сілтеме](#)) **18-бап Украина азаматтығынан шығу**

«Егер адам басқа мемлекеттің азаматтығын алған болса немесе басқа мемлекеттің уәкілетті органдары берген құжатты алса немесе Украина азаматы, егер ол Украина азаматтығынан шықса, оның азаматтығын алады деген құжатты алған болса, Украина азаматтығынан шығуға рұқсат етіледі.»

Беларусь

«Беларусь Республикасының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 1 тамыздағы Беларусь Республикасы заңының 20-бабы ([сілтеме](#))

Беларусь Республикасының азаматтығын тоқтатудан бас тарту үшін негіздер «оның басқа азаматтығы немесе оны алуға кепілдігі жоқ.»

Армения

«Армения Республикасының азаматтығы туралы» Армения Республикасының 1995 жылғы 16 қарашадағы заңының 24-бабы
24-бап Армения Республикасының азаматтығын өзгерту

«Армения Республикасының 18 жасқа толған әрбір азаматы азаматтығын өзгертуге-Армения Республикасының азаматтығынан шығуға және басқа мемлекеттің азаматтығын алуға немесе егер басқа мемлекеттің азаматтығы болса, Армения Республикасының азаматтығынан шығуға құқылы.

Армения Республикасының азаматтығынан шығу туралы азаматтың өтініші, егер:

5) оның басқа мемлекеттің азаматтығы болмаса және Армения Республикасының Президенті Армения Республикасының азаматтығын тоқтату туралы Жарлыққа қол қойғанға дейін шет мемлекеттің құзыретті органы берген осы мемлекеттің азаматтығын алудың құқықтық мүмкіндігі туралы жазбаша растауды (анықтаманы) ұсынбаса, қарастырылмайды.»

Черногория

Черногорияның 2008 жылғы 26 ақпандағы «Черногорияның азаматтығы туралы» заңының 20-бабы ([сілтеме](#))

«Егер тұлға босату туралы өтініш берсе және келесі шарттарды орындаса, Черногория азаматтығынан шығу рұқсат етіледі:

2) оның басқа елдің азаматтығы бар екендігі немесе оған басқа елдің азаматтығы берілетіндігінің дәлелі болған кезде;»

Черногорияның «Черногорияның азаматтығы туралы» заңының 21-бабы

«Егер азаматтықтан шығу туралы жазбаша кепілдік алғаннан кейін екі жыл ішінде ол басқа мемлекеттің азаматтығын алғандығы туралы дәлелдер келтіре алмаса, азаматтықтан шығу рәсімі тоқтатылады.»

Черногорияның «Черногорияның азаматтығы туралы» заңының 23-бабы

«Егер Черногория азаматтығынан босату берілген Черногория азаматы шығу туралы шешімді алғаннан кейін бір жыл ішінде басқа мемлекеттің азаматтығын алмаса, азаматтық мәселелерін шешуге жауапты ұлттық Әкімшілік органы (бұдан әрі - құзыретті орган) осы адамның өтініші бойынша қабылданған шығу туралы шешімнің күшін жою керек.

Черногория азаматтығынан босату туралы шешімнің күшін жою туралы сұрау салу осы баптың 1-абзацында көрсетілген мерзім өткеннен кейін үш ай ішінде берілуі мүмкін.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

17. Мемлекеттер азаматтығы жоқтықты қысқарту туралы 1961 жылғы Конвенцияның 8-бабында баяндалған ерекшеліктерге ғана жол бере отырып, азаматтықтан айыру жағдайларының алдын алады

Кемсітпеушілік, мөлшерлестік, әділ сот талқылауы қағидаттарына және азаматтықтан айырылу немесе одан айыру заңсыз іс-әрекеттері жағдайында тиімді құқықтық қорғау құқығына сәйкес азаматтықтан айырылған адамға қатысты одан әрі қадамдарды, азаматтықтан айырылуды және одан айыруды реттейтін егжей-тегжейлі рәсімдерді әзірлеу ұсынылады.

Азаматтықтан айыру және оны жоғалтуға қатысты ұлттық заңнамаға түзетулер енгізу және қабылдау кезінде терроризмге қарсы күрес контекстінде азаматтықты жоғалту және одан айыруға қатысты адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттарды қолдану ұсынылады

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Нидерланды ([сілтеме](#))

Заңнамада азаматтықты алдау арқылы алған жағдайларды қоспағанда, голланд азаматтығынан айыруға рұқсат етілген жағдайлардың көпшілігінде

азаматтығы жоқтықтың алдын алу кепілдіктері көзделген. Бұл жағдайда айыру азаматтығы жоқтыққа әкелуі мүмкін.

Азаматтығы жоқтыққа әкелетін жағдайларды қоспағанда ұлттық қауіпсіздік себептері бойынша азаматтықтан айыру туралы ережелер қарастырылған. .

Молдова

Молдова азаматтығынан айыру негіздері заңмен белгіленеді және адам азаматтықты алдау арқылы алған, шетелдік армияға қызметке кірген немесе мемлекетке зиян келтіретін ерекше ауыр әрекеттер жасаған жағдайларды қамтиды. Азаматтықтан айыру кепілдігі азаматтықты алдау жолымен алу жағдайларын қоспағанда, азаматтықтан айырудың барлық жағдайларында көзделген.

Молдова азаматтығынан бас тартқан жағдайда азаматтығы жоқтығын алдын алуға кепілдік бар. Азаматтықтан айыру жөніндегі құзыретті орган Президент болып табылады, Президенттің Жарлығына шағымдану және заң көмегі болуы мүмкін.

Молдова Республикасының 02.06.2000 жылғы «Молдова Республикасының азаматтығы туралы» Заңының 23-бабы [\(сілтеме\)](#)

23 бап. Азаматтықтан айыру

«(1) Молдова Республикасы Президентінің Жарлығымен адам Молдова Республикасының азаматтығынан айырылуы мүмкін:

- а) жалған ақпарат беру, елеулі фактіні жасыру жолымен немесе осы заңда не бұрын қолданыста болған азаматтық туралы заңдарда көзделген негіздер болмаса, жалған ақпарат беру жолымен азаматтықты алдап алған;
- б) асқа мемлекеттің Қарулы күштеріне өз еркімен жұмысқа қабылданған;
- с) мемлекетке елеулі залал келтірген аса ауыр іс-әрекет жасаған адам.

(2) Егер а) тармағында көзделген негіздерді қоспағанда, нәтижесінде адам азаматтығы жоқ адам болса, (1) бөлікте көзделген негіздер бойынша азаматтықтан айыруға жол берілмейді.

(3) Молдова Республикасының азаматтығынан айыру азаматтығынан айырылған адамның жұбайы мен балаларының азаматтығын өзгертуге әкелмейді.»

Чехия

Чехия заңнамасында (Чехия азаматтығы туралы 2013 жылғы 11 шілдедегі Заң) азаматтықтан айыру туралы ереже жоқ ([сілтеме](#)).

Азаматтықтан өз еркімен бас тартқан жағдайда, мүдделі адам оның басқа азаматтығы бар немесе бар екенін дәлелдеуге тиіс және осы рәсімде азаматтығы жоқтықтың болмауын болдырмау жөніндегі шаралар көзделуге тиіс. Сондай-ақ, көптеген елдердің заңнамасы террористік іс-әрекетке қатысу негізінде азаматтықтан айыру нормаларын көздемейтінін атап өткен жөн: Литва, Армения Республикасы, Болгария, Эстония, Финляндия, Норвегия, Сербия және т. б.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

19. Қандай да бір адамның жұбайы немесе балалары осы адамның азаматтығынан айырылуы немесе осы адамның азаматтығынан айырылуы салдарынан, егер олар өзге мемлекеттің азаматтығын алмаған болса, азаматтығынан айырылмайды

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында ата-анасы азаматтықтан бас тартқан/шыққан/жоғалтқан жағдайда баланың автоматты түрде шығу/ азаматтығын жоғалту тетігінен бас тарту ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Ресей Федерациясы

«Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 31 мамырдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 9-бабы ([сілтеме](#))

Балалардың азаматтығы

«3. Егер Ресей Федерациясының азаматтығын тоқтату нәтижесінде ол азаматтығы жоқ адам болса, тоқтату мүмкін емес.»

«Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 31 мамырдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 24-бабы. Ата-анасы Ресей Федерациясының азаматтығын алған немесе тоқтатқан кезде баланың азаматтығының өзгеруі

«2. Баланың Ресей Федерациясының азаматтығы оның ата-анасының екеуінің де немесе оның жалғыз ата-анасының азаматтығы тоқтатылған кезде, нәтижесінде бала азаматтығы жоқ адам болмаған жағдайда ғана тоқтатылады.»

«Ресей Федерациясының азаматтығы туралы» 2002 жылғы 31 мамырдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 25-бабы. Ата-анасының бірі Ресей Федерациясының азаматтығын алған немесе тоқтатқан кезде баланың азаматтығы

«5. Егер ата-аналардың бірінің Ресей Федерациясының азаматтығы тоқтатылса, ал екінші ата-анасы Ресей Федерациясының азаматы болып қалса, олардың баласы Ресей Федерациясының азаматтығын сақтайды. Баланың Ресей Федерациясының азаматтығы Ресей Федерациясының азаматы болып табылатын басқа ата-анасының жазбаша түрдегі келісімі болған кезде және бала азаматтығы жоқ адам болмаған жағдайда ата-анасының біреуінің Ресей Федерациясының азаматтығын тоқтатумен бір уақытта тоқтатылуы мүмкін.».

Литва

Литва Республикасының 2010 жылғы 2 желтоқсандағы «Азаматтық туралы» Заңының 28-бабы ([сілтеме](#))

Баланың азаматтығы, оның ата-анасының екеуі де немесе біреуі Литва Республикасының азаматтығын жоғалтқан кезде

«2. Натурализация нәтижесінде яғни туғаннан басқа Литва Республикасының азаматтығын алған 18 жасқа толмаған баланың ата-анасының екеуі де Литва Республикасының азаматтығынан айырылған жағдайда, нәтижесінде бала азаматтығынан айырылған жағдайларды қоспағанда, Литва Республикасының азаматтығын жоғалтады. Литва Республикасының азаматтығынан айрылу баланы азаматтығынан айырған жағдайларды қоспағанда, 14 жастан 18 жасқа дейінгі бала Литва Республикасының азаматтығынан тек оның келісімімен ғана айырылуы мүмкін.

4. Егер Литва Республикасының азаматтығын алған баланың ата-анасының біреуі азаматтығынан айырылған жағдайда, ал ата-анасының екіншісі Литва Республикасының азаматы болмаса не белгісіз болса, Литва Республикасының азаматтығын туған кезде алмаған 18 жасқа дейінгі бала Литва Республикасының азаматтығынан айырылады, бұған Литва Республикасының азаматтығынан айырылған бала азаматтығы жоқ болып қалатын жағдайлар қосылмайды. Литва Республикасының азаматтығынан айырылған бала азаматтығы жоқ болып қалатын жағдайларды қоспағанда,

14 жастан 18 жасқа дейінгі бала Литва Республикасының азаматтығынан тек оның келісімімен ғана айырылуы мүмкін.»

Молдова Республикасы

Молдова Республикасының 02.06.2000 жылғы «Молдова Республикасының азаматтығы туралы» Заңының 23-бабы ([сілтеме](#))

Азаматтықтан айыру

(3) Молдова Республикасының азаматтығынан айыру азаматтығынан айырылған адамның жұбайы мен балаларының азаматтығын өзгертуге әкелмейді.»

Түрікменстан

«Түрікменстанның азаматтығы туралы» 2013 жылғы 22 маусымдағы Түрікменстан Заңының 18-бабы

Ата-анасының азаматтығы өзгерген кезде балалардың азаматтығының өзгеруі

«2. Егер баланың ата-анасы (жалғыз ата-анасы) Түркіменстан азаматтығынан шықса немесе Түркіменстан азаматтығынан айырылса, бала, егер ол азаматтығы жоқ адам болмаса, Түркіменстан азаматтығынан шығады.»

Армения

«Армения Республикасының азаматтығы туралы» Армения Республикасының 1995 жылғы 16 қарашадағы Заңының 17-бабы

Ата-анасы Армения Республикасының азаматтығын жоғалтқан жағдайда баланың азаматтығы

«Армения Республикасының азаматтығын жоғалтқан ата-аналардың баласы, егер ол басқа мемлекеттің азаматтығын алса, Армения Республикасының азаматтығынан айырылады.»

Латвия

Латвияның 1995 жылғы 16 наурыздағы «Азаматтық туралы» Заңының 24-бабы

Латвия азаматтығынан айыру

«(2) Латвия азаматтығынан айыру осы адамның жұбайының, балаларының немесе басқа отбасы мүшелерінің азаматтығына әсер етпейді.»

20. Мемлекет азаматтығы жоқ адамдарды жеңілдетілген азаматтыққа қабылдау рәсімдері (жеңілдетілген натурализация) арқылы азаматтығы жоқтықты азайтады (жеңілдік: төлемдерді азайту, өтініш берушілер ақылға қонымды тәртіппен ала алмайтын құжаттарды ұсынуға талаптың болмауы, психикалық / физикалық денсаулықты дәлелдеуге талаптың болмауы, тілдік тестке қойылатын талаптың болмауы, нәсіліне, ұлтына, дініне, саяси нанымына, жынысына байланысты кемсітудің болмауы)

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру үшін азаматтығы жоқ адамдарды натурализациялау шарттарын жеңілдету, олар үшін басқа, қарапайым тәртіпті орнату ұсынылады. Бұл ұсынылатын құжаттардың аз санынан, төлемді/мемлекеттік баж салығын алып тастаудан, натурализация үшін заңмен белгіленген жалпы талаптарды қысқартудан, азаматтығы жоқ адамдарға басқа құқықтық режимді таратудан көрінеді, олардың қоластына алуға және азаматтығы жоқ адамдардың санын азайтуға ықпал етеді. Азаматтығы жоқ адамдар үшін Қазақстан Республикасының азаматтығын қабылдау үшін заңмен белгіленген бес жылдық тұру цензін қысқартқан жөн.

Норвегия

Норвегияның 2005 жылғы «Норвегия азаматтығы туралы» Заңының 3-тарауының 10-бөлімі ([сілтеме](#))

10-бөлім кез келген басқа азаматтықтан босату туралы талап

«Егер өтініш беруші Норвегия азаматтығына лунәтижесінде басқа азаматтықты автоматты түрде жоғалтпаса, өтініш беруші өтініш қанағаттандырылғанға дейін кез келген басқа азаматтықтан босатылуы керек. Егер өтініш беруші өтінім қанағаттандырылғанға дейін басқа азаматтықтан босатыла алмаса, өтініш беруші Норвегия азаматтығын алғаннан кейін бір жыл ішінде оның кез-келген басқа азаматтықтан босатылғанын құжаттауы керек. Егер өтініш беруші белгілі бір жасқа толғанға дейін басқа азаматтықтан босатыла алмаса, өтініш беруші осы жасқа жеткеннен кейін бір жыл ішінде оның кез-келген басқа азаматтықтан босатылғанын құжаттауы керек. Егер азаматтықтан босату заңды немесе іс жүзінде мүмкін емес деп саналса немесе басқа себептер бойынша негізсіз болып көрінсе, басқа мемлекеттің азаматтығынан шығуды растауға қатысты талаптан босату берілуі мүмкін.»

Болгария

Болгария азаматтығы туралы Заңның 14-бабы 3-бөлімі ([сілтеме](#))

«14 бап. (Өз. - 01 ж. үшін 41 нөмірлі қ.; қосымша-2012 жылғы 21 нөмір) егер азаматтығы жоқ адам 12-баптың, 1, 3, 4 және 5-тармақтардың талаптарына сәйкес келсе және азаматтыққа қабылдауға өтініш берген күніне 3 жылдан кешіктірмей Болгария Республикасында тұрақты немесе ұзақ мерзімді болуға рұқсаты болса, Болгар азаматтығын ала алады.»

Греция

Греция өсіп келе жатқан мемлекеттердің қатарына қосылды, олар азаматтығы жоқ адамдардың азаматтығын алу құқығына ие болу үшін қажетті уақыт мерзімін қысқартты. Өзгертілген Азаматтық кодексінің 5-бабында (3838/2010 Заңы)» азаматтығы арқылы грек азаматы болғысы келетін шет мемлекеттің азаматы болуы керек... қоластына алу туралы өтініш бергенге дейін Грецияда жеті жыл бойы заңды түрде үздіксіз тұру керек»³. Бірақ 1(d) - бапта босқындар мен азаматтығы жоқ деп танылған адамдар Грецияда заңды түрде қатарынан үш жыл тұруы керек.

Бразилиа

азаматтық туралы заң бірдей өзгерді-азаматтығы жоқ⁴ адамдар үшін әдеттегі тұру мерзімі⁵ екі есе қысқарды (төрт жылдан екі жылға дейін).

Бразилиа азаматтығы туралы заңға сәйкес заңды тұру қажет емес, бұл азаматтығы жоқ адамдарға қиындық туғызады, олардың көпшілігінде заңды мәртебесі немесе құжаттары жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

27. Мемлекеттер азаматтығы жоқ адамдарды апатридтердің мәртебесі туралы 1954 жылғы Конвенцияның 31-бабына сәйкес жер аударудан қорғауды қамтамасыз етеді

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа сәйкес келтіру мақсатында азаматтығы жоқ адамдарды елден шығарып жіберу негіздерін шектеу және азаматтығы жоқ адамның елде тұруы апатридтердің мәртебесі туралы 1954

³ 3838/2010 заңының 5 бабын қара, мекенжайы бойынша қолжетімді: <https://bit.ly/3BU1wLT>.

⁴ 2017 жылғы 20 қарашадағы № 9199 Жарлығын, 99 бабын қара, мекенжайы бойынша қолжетімді: <https://bit.ly/3BGQs4j>.

⁵ №13 445 заңының 65 бабын қара, мекенжайы бойынша қолжетімді: <https://bit.ly/3JlW2pD>.

жылғы Конвенцияның 31-бабына сәйкес мемлекеттік қауіпсіздік немесе қоғамдық тәртіп мүдделеріне қайшы келетін ерекше жағдайларда ғана қолдану ұсынылады.

ЖАҚСЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Көптеген елдердің нормативтік практикасы азаматтығы жоқ адамның құқықтық мәртебесін тану рәсімдерінен өтетіндерді ұстаудан аулақ бола отырып, еркін жүріп-тұру құқығын көрсетеді. Молдова мен Черногория заңдары өтініш берушіге елде рәсім кезінде ұстау және шығарып жіберу қауіпсіз қалу құқығын тікелей береді. Парагвайдың тиісті заңында заңсыз кіру немесе болу үшін кез-келген әкімшілік санкциялар (мысалы, ұстау немесе депортация) тоқтатылады делінген. Американың бірқатар мемлекеттері заңсыз кіру немесе тұру үшін санкциялардың болмауы принципін ұстанады (Бразилия, Коста-Рика, Эквадор және Панама). Азаматтығы жоқ адамдардың мәртебесін анықтау рәсімдері бар Американың барлық штаттарында өтініш берушіге елде заңды болу құқығын беретін алдын-ала құжат беру қарастырылған.

АПАТРИДТЕРДІҢ МӘРТЕБЕСІ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ

Экономикалық және әлеуметтік кеңестің
1954 жылғы 26 сәуірдегі 526 А (XVII) Қарарына сәйкес
шақырылған Өкілетті өкілдер конфедерациясы
1954 жылы 28 қыркүйекте қабылдады

Күшіне ену: 1960 жылғы 6 маусым, 39-бапқа сәйкес

ПРЕАМБУЛА

Жоғары Уағдаласушы Тараптар,

Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысы және Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 1948 жылы 10 желтоқсанда қабылдаған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы барлық адамдар негізгі құқықтар мен бостандықтарды ешқандай кемсітусіз пайдалануы тиіс деген қағиданы белгілегенін назарға ала отырып,

Біріккен Ұлттар Ұйымы апатридтердің тағдырына өзінің терең алаңдаушылығын әлденеше рет көрсеткенін және осы негізгі құқықтар мен бостандықтарды апатридтердің мүмкіндігінше кең пайдалануын қамтамасыз ету үшін күш салғанан назарға ала отырып,

сонымен қатар босқындар болып табылатын апатридтердің 1951 жылғы 28 шілдедегі Босқындардың мәртебесі туралы конвенциямен қамтылғанын және осы Конвенциямен қамтылмаған көптеген апатридтер бар екендігін назарға ала отырып,

апатридтердің жағдайын халықаралық келісіммен реттеу және жақсарту қажеттігін назарға ала отырып,

төмендегі туралы келісті:

1-тарау

ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

1-бап - «Апатрид» түсінігінің анықтамасы

1. Осы Конвенцияда «апатрид» термині кез-келген мемлекет өзінің заңына сәйкес азамат деп санамайтын адамды білдіреді.
2. Осы Конвенцияның ережелері:
 - i) қазіргі уақытта Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар ісі жөніндегі Жоғарғы Комиссарынан басқа, Біріккен Ұлттар Ұйымының басқа органдарының немесе мекемелерінің қорғауы мен көмегіне ие адамдарға;
 - ii) өздері тұрып жатқан елдің құзыретті өкіметтері сол елдің азаматтығымен байланысты құқықтар мен міндеттерді оларға қатысты мойындайтын адамдарға;
 - iii) оларға қатысты:
 - a) бейбітшілікке қарсы қылмыс, әскери қылмыс немесе адамзатқа қарсы қылмысты осы әрекеттерге осындай қылмыстарға қатысты шаралар қабылдау мақсатында жасалған халықаралық актілерде берілген анықтамада жасаған;
 - b) өздеріне пана берген елден тыс және олар осы елге кіргенге дейін саяси емес сипаттағы ауыр қылмыс жасаған;
 - c) Біріккен Ұлттар Ұйымының мақсаттары мен қағидаларына қайшы әрекеттерді жасағаны үшін кінәлі деп болжауға елеулі негіздер бар адамдарға қолданылмайды.

2-бап –Жалпы міндеттемелер

УКез-келген апатридтің ол тұрып жатқан мемлекетке қатысты міндеттемелері бар, оларға сәйкес, ол соның ішінде заңдар мен қаулыларға, сонымен қатар қоғамдық тәртіпті сақтау үшін қабылданатын шараларға бағынуы тиіс.

3-бап – Кемсітушілікке жол бермеушілік

Уағдаласушы мемлекеттер осы Конвенцияның ережелерін апатридтерге олардың нәсілі, діні немесе шыққан елі бойынша қандай да болмасын кемсітусіз қолданатын болады.

4-бап - Діни сенімдер

Уағдаласушы мемлекеттер өз аумақтарында тұрып жатқан апатридтерге өз дінін ұстану еркіндігі мен балаларына діни білім беру бостандығына қатысты кемінде өз азаматтарына беретіндей қолайлы жағдай ұсынады.

5-бап - Осы Конвенцияға байланыссыз берілетін құқықтар

Осы Конвенциядағы ешнәрсе қандай да бір Уағдаласушы мемлекет апатридтерге осы Конвенцияға байланыссыз ұсынған құқықтар мен артықшылықтардың ешбірін бұзбайды.

6-бап – «Дәл осындай жағдайларда» тіркесі

Осы Конвенцияда «дәл осындай жағдайларда» тіркесі, олардың табиғатына байланысты апатридтер қанағаттандыра алмайтын талаптарды қоспағанда,

апатрид болмаған жағдайда тиісті құқықты пайдалану үшін осы жеке тұлға қанағаттандыруы тиіс болатын кез-келген талаптарды (оның ішінде елде болу немесе тұру мерзімі мен шарттарына қатысты талаптарды) апатридтің қанағаттанлығы тиіс дегенді білдіреді.

7-бап – Өзаралық қағидатынан тыс жайттар

1. Осы Конвенция негізінде апатридтерге анағұрлым қолайлы құқықтық жағдай ұсынылатын жағдайларды қоспағанда, Уағдаласушы мемлекет оларға әдетте шетелдіктер пайдаланатын ахуал ұсынады.
2. Уағдаласушы мемлекеттердің аумағында үш жыл тұру мерзімі аяқталғаннан кейін, барлық апатридтер заңнамалық жолмен белгіленген өзаралық талабынан босатылады.
3. Әрбір Уағдаласушы мемлекет осы Конвенция осы мемлекетке қатысты күшіне енген күні ешқандай өзаралықсыз бар болған құқықтар мен артықшылықтарды апатридтерге бұдан былай да ұсынатын болады.
4. Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге 2- және 3-тармақтарға сәйкес олардың құқылары бар құқықтар мен артықшылықтардан басқа құқықтар мен артықшылықтарды қандай да болсын өзаралықсыз беру мүмкіндігін және 2- және 3-тармақтарда көзделген шарттарға жауап бермейтін апатридтерді өзаралық талабынан ықтимал босатуды құптайды.
5. 2- және 3-тармақтардың ережелері осы Конвенцияның 13, 18, 19, 21 және 22-баптарында аталған құқықтар мен артықшылықтарға да, сонымен қатар онда қарастырылмаған құқықтар мен артықшылықтарға да қолданылады.

8-бап – Айрықша шаралардан тыс жайттар

Шетел мемлекетінің азаматтарына немесе бұрынғы азаматтарына, олардың мүлкіне немесе мүдделеріне қатысты қолданылауы мүмкін айрықша шараларды Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге қатысты олардың бұрын осы шетел мемлекетінің азаматы болғандығын ғана негіз етіп қолданбайды. Осы бапта көрсетілген жалпы қағидатты қолдануға заңнамасы рұқсат етпейтін Уағдаласушы мемлекеттер тиісті жағдайларда мұндай апатридтердің мүдделері үшін ерекшеліктер белгілейді.

9-бап – Уақытша іс-шаралар

Осы Конвенциядағы ешнәрсе Уағдаласушы мемлекетті соғыс уақытында басқа төтенше және ерекше жағдайлар болған кезде ұлттық қауіпсіздік мүдделеріне қандай да белгілі бір адамға қатысты қажет деп санайтын уақытша шараларды осы Уағдаласушы мемлекет оның шын мәнінде апатрид болып табылатынынын айқындағанға дейін және оған қатысты мұндай шараларды бұдан әрі қарай қолдану мемлекеттік қауіпсіздік мүдделерінде қажет болғанда қабылдау құқығынан айырмайды.

10-бап – Тұрудың үздіксіздігі

1. Егер апатрид екінші дүниежүзілік соғыс кезінде депортацияланып, Уағдаласушы мемлекеттердің бірінің аумағына жіберілген болса және сол жерде тұрып жатса, онда мұндай мәжбүрлі болу уақыты осы аумақтың шегінде заңды тұру уақыты болып қарастырылады.
2. Егер апатрид Уағдаласушы мемлекеттердің бірінің аумағынан екінші дүниежүзілік соғыс кезінде депортацияланып, осы Конвенция күшіне енгенге дейін сол жерде тұрақты тұру үшін орнығу мақсатымен ол жаққа қайтып барса, онда тұрудың үздіксіздігі қажет болатын барлық жағдайларда мұндай депортацияға дейінгі және одан кейінгі тұру мерзімі бір үздіксіз кезең ретінде қарастырылады.

11-бап — Апатрид-теңізшілер

Егер Уағдаласушы мемлекеттердің бірінің туы астында жүзіп жүрген кемелердің экипажында қалыпты қызмет ететін адамдар апатрид болып табылса, онда бұл мемлекет өз аумағында осы адамдардың орналасуына және сонымен бірге олардың кез келген басқа елде орналасуын жеңілдету мақсатында оларға жол жүру құжаттарын беруге немесе оның аумағына келу уақытша құқығын беруге оң қарайды.

II тарау

ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕ

12-бап – Жеке мәртебе

1. Апатридтің жеке мәртебесі ол тұрғылықты тұратын елдің заңымен немесе, егер ондай елі жоқ болса, ол тұрып жатқан елдің заңдарымен анықталады.
2. Апатрид оның жеке мәртебесімен байланысты бұрын алған құқықтарды, соның ішінде некеден туындайтын құқықтарды Уағдаласушы мемлекеттер, тиісті құқық ол адам апатрид болмаған жағдайда осы мемлекеттің заңдарымен мойындалатын құқықтардың бірі болып табылатын шартпен, қажет болған жағдайда, осы мемлекеттің заңдарымен белгіленген рәсімділіктерді орындауы бойы сақтайды.

13-бап - Жылжымалы және жылжымайтын мүлік

Жылжымалы және жылжымайтын мүлікті және олармен байланысты басқа құқықтарды сатып алуға қатысты, сонымен қатар жылжымалы және жылжымайтын мүлік бойынша жалдау және өзге де келісімдерге қатысты Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге мүмкіндігінше қолайлы және қалай болғанда да дәл осындай жағдайларда әдетте шетелдіктер пайдаланатыннан қолайлылығы кем емес жағдай ұсынады.

14-бап - Авторлық және өндірістік құқықтар

Өнертабыстарға, сызбалар мен модельдерге, тауарлық белгілерге, фирма атауына және әдеби, көркем шығармаларға және ғылыми еңбектерге құқықтар сияқты өнеркәсіптік құқықтарды қорғауға қатысты апатридтерге олардың әдеттегі тұратын жері бар елде осы елдің азаматтарына берілетін қорғау ұсынылатын болады. Басқа кез келген Уағдаласушы мемлекеттің аумағында оларға әдеттегі тұратын жері бар елдің азаматтарына осы аумақта ұсынылатын қорғау ұсынылатын болады.

15-бап - Қауымдастықтар құқығы

Саяси сипатқа ие емес немесе пайда алуды көздемейтін қауымдастықтарға қатысты және кәсіптік одақтарға қатысты Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтарының ахуалына сәйкес келетін анағұрлым қолайлы ахуал ұсынатын болады.

16-бап — Сотқа жүгіну құқығы

1. Кез келген апатрид Уағдаласушы мемлекеттердің барлығының аумағында соттарға еркін жүгіну құқығына ие.
2. Әрбір апатрид оның әдеттегі тұратын жері орналасқан Уағдаласушы мемлекеттің аумағында сотқа жүгіну құқығына қатысты, соның ішінде, заңгерлік көмек мәселелері мен сот шығыстарын төлеуді қамтамасыз етуден босату бойынша, азаматтармен бірдей жағдайды пайдаланатын болады.
3. Өзінің әдеттегі тұратын елінен басқа барлық елдерде әрбір апатридке 2-тармақта айтылған мәселелерге қатысты оның әдеттегі тұратын жері орналасқан елдің азаматтарымен бірдей жағдай ұсынылатын болады.

III тарау

ТАБЫС ӘКЕЛЕТІН ҚЫЗМЕТТЕР

17-бап – Жалданбалы жұмыс

1. Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге олардың жалданбалы жұмыс істеу құқығына қатысты дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтарының ахуалына сәйкес келетін анағұрлым қолайлы ахуал ұсынатын болады.
2. Уағдаласушы мемлекеттер барлық апатридтердің жалданбалы жұмыс істеуге қатысты құқықтарын азаматтардың және соның ішінде олардың аумағына жұмыс күшін тарту бағдаламасын орындау тәртібінде немесе

иммиграция жоспарларына сәйкес келген апатридтердің құқықтарымен теңестіру мүмкіндігіне тілектестікпен қарайтын болады.

18-бап – Өзінің кәсіпорнында жұмыс істеу

Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге ауыл шаруашылығымен, өнеркәсіппен, кәсіпшілікпен немесе саудамен айналысу құқығына, сонымен қатар сауда және өнеркәсіптік серіктестіктер құру құқығына қатысты ықтимал анағұрлым қолайлы құқықтық ахуал мен, қалай болғанда да, әдетте дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтары пайдаланатын ахуалдан қолайлылығы кем емес ахуал ұсынатын болады.

19-бап – Еркін мамандықтар

Әрбір Уағдаласушы мемлекет олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан және осы мемлекеттің құзыретті өкіметтері мойындаған дипломы бар, еркін мамандықтармен айналысуға тілек білдірген апатридтерге ықтималды анағұрлым қолайлы құқықтық ахуал мен, қалай болғанда да, әдетте дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтары пайдаланатын ахуалдан қолайлылығы кем емес ахуал ұсынатын болады.

IV ТАРАУ

ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМҚОРЛЫҚ

20-бап - Паектар жүйесі

Бүкіл халық үшін тапшы азық-түлікті жалпы бөлуді реттейтін міндетті паектар жүйесі бар жерлерде бұл жүйе апатридтерге азаматтармен тең негізде қолданылады.

21-бап – Тұрғын үй мәселесі

Тұрғын үй мәселесі заңмен немесе қаулылармен реттелетіндіктен немесе мемлекеттік өкіметтің бақылауыда болатындықтан, Уағдаласушы

мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге ықтималды анағұрлым қолайлы құқықтық ахуал және, қалай болғанда да, әдетте дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтары пайдаланатын ахуалдан қолайлылығы кем емес ахуал ұсынатын болады.

22-бап - Халыққа білім беру

1. Бастауыш білім беруге қатысты Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге азаматтарға берілетін құқықтық ахуалды ұсынатын болады.
2. Халыққа білім берудің бастауыштан басқа түрлеріне қатысты және соның ішінде оқу мүмкіндігіне, шетелдік аттестаттарды, дипломдар мен дәрежелерді мойындауға, оқу құқығы үшін төлем мен алымдардан босатуға қатысты, сонымен қатар шәкіртақы беруге қатысты Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге ықтималды анағұрлым қолайлы құқықтық ахуал және, қалай болғанда да, әдетте дәл осындай жағдайларда шетел мемлекетінің азаматтары пайдаланатын ахуалдан қолайлылығы кем емес ахуал ұсынатын болады

23-бап - Үкіметтік көмек

Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге үкіметтік көмек пен қолдауға қатысты олардың азаматтары пайдаланатындай ахуал ұсынатын болады.

24-бап - Еңбек заңнамасы және әлеуметтік қамсыздандыру

1. Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге төменде келтірілгендерге қатысты азаматтарға берілетін ахуалды ұсынатын болады:
 - а) отбасылық жәрдемақыларды қоса алғанда, жұмыс үшін сыйақы, егер, бұл мәселелер заңмен немесе қаулылармен реттелетіндіктен немесе әкімшілік өкіметтің бақылауыда болатындықтан, мұндай жәрдемақылар жұмыс үшін, жұмыс уақытының ұзақтығы, артық жұмыс уақыты, ақылы еңбек демалысы, үйде жұмыс істеуге шектеулер, жалданып жұмыс істейтін адамдардың ең төменгі

жасы, шәкірт тәрбиелеу және кәсіптік даярлық, әйелдер мен жасөспірімдердің еңбегі үшін және ұжымдық шарттардың артықшылықтарын пайдалану үшін берілетін сыйақының бір бөлігі болып табылса;

b) әлеуметтік қамсыздандыру (өндірістегі жазатайым оқиғаларға, кәсіптік ауруларға, аналарға, ауыру жағдайларында, мүгедектікке, қарттыққа, өлімге, жұмыссыздыққа, отбасылық міндеттерге және ішкі заңдарға немесе қаулыларға сәйкес әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінде көзделген басқа да жағдайларға қатысты заң ережелері) мынадай шектеулермен:

i) сатып алған құқықтар мен сатып алу барысындағы құқықтарды сақтаудың тиісті тәртібі бар болуы мүмкін;

ii) тұрып жатқан елдің заңдары немесе өкімдері толығымен мемлекет қаражатынан төленген толық немесе ішінара жәрдемақы мен қалыпты зейнетақы алу үшін қажет жарналарға қатысты барлық шарттарды орындамаған адамдарға төленетін жәрдемақыны алудың арнайы тәртібін белгілей алады.

2. Апатридтің өндірістегі жазатайым оқиға немесе кәсіптік ауру нәтижесіндегі өлімі үшін өтемақы алу құқығына пайда алушының Уағдаласушы мемлекеттің аумағында тұрмайтындығы әсер етпейді.
3. Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге өздерінің арасында жасалған немесе болашақта жасалуы мүмкін әлеуметтік қамсыздандыруға қатысты сатып алған құқықтар мен сатып алу процесіндегі құқықтарды сақтау туралы келісімдерден туындайтын артықшылықтарды тек аталған келісімдерге қол қойған мемлекеттердің азаматтарына қолданылатын шарттарды ғана ұстанумен ұсынады.
4. Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге мүмкіндігінше осы Уағдаласушы мемлекеттер мен шартқа қатыспайтын мемлекеттер арасында әрбір осы сәтте күшіне енуі мүмкін осындай келісімдерден туындайтын артықшылықтар беру мәселесіне тілектестікпен қарайды.

V ТАРАУ

ӘКІМШІЛІК ШАРАЛАР

25-бап — Әкімшілік көмек

1. Апатидтердің қандай да бір құқықты пайдалануы шетел мемлекетінің әдетте осы апатридтер жүгіне алмайтын өкіметтерінің көмегін қажет еткен жағда йда, аталған апатридтер аумағында тұрып жатқан Уағдаласушы мемлекеттер өз өкіметтерінің мұндай көмекті көрсетуін қамтамасыз ету үшін шаралар қолданады.
2. 1-тармақта аталған өкімет немесе өкіметтер апатридттерді шетелдіктерге олар азаматтары болып табылатын мемлекеттердің өкіметтерімен немесе өкіметтерінің араласуы арқылы берілетін құжаттармен немесе куәліктермен жабдықтайды немесе жабдықталуын өздерінің бақылауымен қамтамасыз етеді.
3. Осы тәртіппен берілген құжаттар немесе куәліктер шетелдіктерге олар азаматтары болып табылатын мемлекеттердің өкіметтерімен немесе өкіметтерінің араласуы арқылы берілетін ресми құжаттарды алмастыратын болады және олардың жарамсыздығы дәлелденбейінше, жарамды болып танылады.
4. Тұрмысы нашар адамдарға берілетін ерекше жеңілдіктерді қоспағанда, осы бапта көрсетілген қызметтер үшін ақы алынуы мүмкін; мұндай төлем, алайда, орташа болады және осындай қызметтер үшін азаматтардан алынатын төлемдерге сәйкес келетін болады.
5. Осы баптың ережелері 27- және 28-баптардың ережелерін қозғамайды.

26-бап - Қозғалыс еркіндігі

Әрбір Уағдаласушы мемлекет өз аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге, дәл осындай жағдайларда әдетте шетелдіктерге қолданылатын барлық ережелерді олар ұстанған жағдайда, оның аумағының шегінде тұратын жерді таңдау және еркін қозғалу құқығын ұсынатын болады.

27- бап – Жеке куәлік

Уағдаласушы мемлекеттер өз аумағындағы және жарамды жол жүру құжаттары жоқ апатридтерге жеке куәлік беретін болады.

28-бап - Жол жүру құжаттары

Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерге олардың аумағынан тыс жерлерде жүру үшін жол жүру құжаттарын береді, өйткені бұған мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті сақтаудың дәлелді себептері кедергі болмайды; мұндай құжаттарға осы Конвенцияға қоса берілген қағидалардың ережелері қолданылатын болады. Уағдаласушы мемлекеттер мұндай жол жүру құжаттарын олардың аумағындағы кез келген басқа апатридке бере алады; олар, сонымен бірге, олардың аумағында тұрып жатқан, өзінің заңды тұратын елінен жол жүру құжаттарын алу мүмкіндігі жоқ апатридтерге осындай жол жүру құжаттарын беру мәселесіне тілектестікпен қарайды.

29-бап - Салықтар

1. Уағдаласушы мемлекеттер апатридтерге өз азаматтарынан ұқсас жағдайларда алынатын немесе алынуы мүмкін баж, алым немесе салықтардан басқа немесе олардан жоғары ешқандай баж, алым немесе салықтар салмайды.
2. Алдыңғы тармақтың ережелері шетелдіктерге әкімшілік құжаттар, оның ішінде жеке куәлік беру үшін алынатын алымдарға қатысты заңдар мен қаулыларды апатридтерге қолдануды ешқандай жоққа шығармайды..

30-бап – Мүлікті әкету

1. Уағдаласушы мемлекеттер өздерінің заңдары мен қаулыларына сәйкес олардың аумағына апатридтер өздерімен бірге әкелген мүлікті қоныстану үшін кіру құқығы берілген басқа елге олардың әкетуіне апатридтерге рұқсат ететін болады.
2. Уағдаласушы мемлекеттер апатридтердің оларға кіру құқығы берілген басқа елдерде қоныстануы үшін қажетті мүлікті әкетуге рұқсат беру туралы өтініштеріне, бұл мүлік қай жерде болса да, тілектестікпен қарайды.

31-бап – Жер аударып жіберу

1. Уағдаласушы мемлекеттер олардың аумағында заңды түрде тұрып жатқан апатридтерді ұлттық қауіпсіздік немесе қоғамдық тәртіп себептерінен өзге жағдайларда жер аударып жібере алмайды.
2. Мұндай апатридтерді шығару сот тәртібімен шығарылған шешімдерді орындау мақсатында ғана жүзеге асырылады. Бұған ұлттық қауіпсіздіктің дәлелді себептері кедергі жасайтын жағдайларды қоспағанда, апатридтерге өздерін ақтау үшін дәлелдер ұсыну және тиісті инстанцииларда немесе тиісті инстанциилар ерекше тағайындаған тұлға немесе тұлғалар алдында шағымдану құқығы, сонымен қатар осы мақсат үшін өздерінің өкілдері болуы құқығы берілетін болады.
3. Уағдаласушы мемлекеттер мұндай апатридтерге басқа елге келуге заңды құқық алу үшін жеткілікті уақыт береді. Уағдаласушы мемлекеттер осы мерзім ішінде олар қажет деп санайтын ішкі сипаттағы шараларды қолдану құқығын өзіне қалдырады.

32-бап — Азаматтық алу

Уағдаласушы мемлекеттер апатридтердің ассимиляциялануы мен азаматтық алуын мүмкіндігінше жеңілдететін болады. Соның ішінде, олар азаматтық алу ісінің өндірісін жеделдету үшін және онымен байланысты алымдар мен шығыстарды азайту үшін өздеріне байланыстының бәрін атқарып күш салады.

VI ТАРАУ

ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕЛЕР

33-бап - Ұлттық заңнамалық актілер туралы мәліметтер

Уағдаласушы мемлекеттер Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына осы Конвенцияны іске асыру мақсатында шығарған заңдары мен ережелерінің мәтіндерін жібереді.

34-бап – Дауларды шешу

Осы Конвенцияның қатысушылары арасында оны түсіндіруге немесе рұқсат етілмейтін өзгеше тәсілмен қолдануға қатысты орын алған барлық даулар дау тараптарының кез-келгенінің талап етуі бойынша Халықаралық Сотқа беріледі.

35-бап - Қол қою, ратификациялау және қосылу

1. Осы Конвенция Бірікен Ұлттар Ұйымының Орталық мекемелерінде 1965 жылғы 31 желтоқсанды қоса аралыққа дейін қол қою үшін ашық болады.
2. Осы Конвенция:
 - a) Бірікен Ұлттар Ұйымына мүше кез келген мемлекет;
 - b) Бірікен Ұлттар Ұйымының апатридтердің мәртебесі туралы мәселе жөніндегі конференциясына қатысуға шақырылған кез келген басқа да мемлекет; және
 - c) Бірікен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Конвенцияға қол қоюға немесе оған қосылуға шақыру жолдаған кез келген мемлекет атынан қол қою үшін ашық болады.
3. Осы Конвенция ратификацияланып, ратификациялау грамоталары Бірікен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына сақтауға тапсырылатын болады.
4. Осы Конвенция осы баптың 2-тармағында аталған мемлекеттердің қосылуы үшін оларға ашық болады. Қосылу Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына қосылу туралы актіні сақтауға тапсыру жолымен жүргізіледі.

36-бап —Конвенцияны аумақтық қолдану туралы қаулылар

1. Конвенцияға қол қою немесе ратификациялау немесе қосылу кезінде кез келген мемлекет бұл мемлекет халықаралық қатынастары үшін жауапкершілік көтеретін барлық немесе кейбір аумақтарға осы Конвенцияның әрекеті таралатынын мәлімдей алады. Мұндай мәлімдеме Конвенция осы мемлекет үшін күшіне енген күннен бастап күшіне енеді.
2. Кейінгі кез келген уақытта Конвенция әрекетінің осындай таралуы Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысының атына хабарлама жіберу арқылы жариялануы тиіс және Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы

осы хабарламаны алғаннан кейін тоқсаныншы күні немесе Конвенция осы мемлекет үшін күшіне енген күні, егер бұл күн кейінірек болса, күшіне енеді.

3. Қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезінде осы Конвенция таралмаған аумақтарға қатысты, әрбір мүдделі мемлекет мұндай аумақтарда осы Конвенцияның қолданылуын тарату үшін осы аумақтардың үкіметтерінің келісімімен конституциялық сипаттағы себептер бойынша қажет болып табылатын жерлерде қажетті шаралар қабылдау мүмкіндігі туралы мәселені қарайды

37-бап - Федеративті мемлекеттер туралы қаулылар

Федеративті немесе унитарлық емес типті мемлекеттерге келесі ережелер қолданылатын болады:

- a) осы Конвенцияның федералдық заң шығарушы өкіметтің заңнамалық юрисдикциясына жататын баптарына қатысты, федералды үкіметтің міндеттемелері осы Конвенцияның федералды мемлекеттер болып табылмайтын тараптарының міндеттемелеріне белгіленген шектерде сәйкес келетін болады;
- b) осы Конвенцияның федерацияға кіретін, федерацияның конституциялық құрылысына сәйкес заңнамалық шаралар қабылдауға міндетті емес штаттардың, провинциялардың немесе кантондардың юрисдикциясына жататын баптарына қатысты, федералды үкімет, мүмкін болған жағдайда, бірден бұл туралы штаттардың, провинциялардың немесе кантондардың тиісті өкіметтеріне хабарлайды және бұл хабарламаға өзінің оң пікірін қоса жолдайды;
- c) осы Конвенцияның тарабы болып табылатын федералды мемлекеттер, кез келген басқа Уағдаласушы мемлекеттің Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы арқылы берілген өтініші бойынша, Конвенцияның кез келген нақты ережелеріне қатысты федерацияда және оның құрамдас бөліктерінде бар заңдар мен практика туралы анықтаманы, бұл ереженің заңнамалық түрде немес өзге жолмен қаншалықты іске асырылғанын көрсете отырып, береді.

38-бап. Ескертпелер

1. Қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезінде кез келген мемлекет Конвенцияның 1, 3, 4, 16 (1) және 33–42 қоса баптарынан басқа баптарына ескертулер жасай алады.
2. Осы баптың 1-тармағына сәйкес ескерту жасаған кез келген мемлекет кез келген уақытта Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлау арқылы ол ескертпеден бас тарта алады.

39-бап - Күшіне енуі

1. Осы Конвенция алтыншы ратификациялау грамотанын немесе қосылу туралы актіні сақтауға тапсырған күннен бастап тоқсаныншы күні күшіне енеді.
2. Конвенцияны алтыншы ратификациялық грамотаны немесе қосылу туралы актіні сақтауға тапсырғаннан кейін ратификациялаған немесе оған қосылған барлық мемлекеттер үшін Конвенция тиісті мемлекет өзінің ратификациялау грамотасын немесе қосылу туралы актісін сақтауға тапсырған күннен кейінгі тоқсаныншы күні күшіне енеді.

40-бап - Денонсация

1. Кез келген Уағдаласушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлау арқылы осы Конвенцияны кез келген уақытта денонсациялай алады.
2. Тиісті Уағдаласушы мемлекет үшін мұндай денонсация Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы хабарлама алған күннен бастап бір жылдан кейін күшіне енеді.
3. 36-бапқа сәйкес мәлімдеме жасаған немесе хабарлама жіберген кез-келген мемлекет бұдан кейін кез келген уақытта, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлама жолдау арқылы Бас хатшы аталған хабарламаны алғаннан кейін бір жыл өткен соң Конвенцияның тиісті аумаққа таралмайтынын мәлімдей алады.

41-бап – Қайта қарау

1. Кез келген Уағдаласушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлау арқылы осы Конвенцияны қайта қарауды кез келген уақытта талап ете алады.
2. Егер мұндай талап етуге байланысты қандай да бір шаралар қабылдау қажет болса, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы тиісті шаралар ұсынады.

42-бап - Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы жіберетін хабарламалар

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшелеріне және оның мүшесі болып табылмайтын, 35-бапта аталған мемлекеттерге:

- a) 35-бапта көзделген қол қою, ратификациялау және қосылу туралы;
- b) 36-бапта көзделген мәлімдемелер мен хабарламалар туралы;
- c) 38-бапта көзделген ескертпелер мен ескертпелерден бас тарту туралы;
- d) 39-бапқа сәйкес осы Конвенция күшіне енетін күн туралы;
- e) 40-бапта көзделген денонсация және хабарламалар туралы;
- f) 41-бапқа сәйкес келіп түскен қайта қарау жөніндегі талаптар туралы хабарлайтын болады.

ОСЫНЫ КУЭЛАНДЫРУ ҮШІН төменде қол қойған, тиісті түрде өкілеттік берілген өкілдер осы Конвенцияға өздерінің үкіметтері атынан қол қойды.

Нью-Йоркте, бір мың тоғыз жүз елу төртінші жылғы жиырма сегізінші қыркүйекте бір данада ЖАСАЛДЫ, ағылшын, испан және француз тілдеріндегі мәтіндерінің күші бірдей; бұл дана Біріккен Ұлттар Ұйымының мұрағатында сақталады және оның куәландырылған көшірмелерін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшелеріне және оның мүшесі емес, осы Конвенцияның 35-бабында аталған мемлекеттерге жібереді.

АЗАМАТТЫҒЫ ЖОҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ

БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНЫҢ КОНВЕНЦИЯСЫ

30 тамыз 1961 ж.

Уағдаласушы мемлекеттер,

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 1954 жылғы 4 желтоқсанда қабылдаған 896 (IX) Резолюцияға сәйкес әрекет ете отырып,

азаматтықтың болмауын халықаралық келісіммен азайту қажеттілігін назарға ала отырып,

төмендегі туралы келісімге келді:

1-бап

1. Уағдаласушы мемлекет өз аумағында туылған, басқаша азаматтығы жоқ адамға өз азаматтығын береді. Мұндай азаматтық мына жағдайларда беріледі:

а) туылған кезде, заң бойынша немесе

б) мүдделі тұлғаның өзі немесе оның атынан тиісті өкіметтердің алдында мемлекеттің заңына сәйкес өтінім жасау бойынша. Осы баптың 2-тармағының ережелеріне сәйкес өтінімдерді қабылдаудан бас тартылмауы тиіс.

Өз азаматтығын беретін Уағдаласушы мемлекет осы тармақтың «б» тармақшасына сәйкес заңға байланысты өз азаматтығын мемлекеттің заңымен анықталуы мүмкін жаста және шарттарды ескерумен бере алады.

2. Өз азаматтығын беретін Уағдаласушы мемлекет осы тармақтың «b» тармақшасына сәйкес өз азаматтығын беруді келесі бір немесе бірнеше жағдайларға тәуелді ете алады:
 - a) өтінім Уағдаласушы мемлекет белгілеген мерзімде, он сегіз жастан кешіктірмей басталып және жиырма бір жастан кеш емес аяқталып, бірақ мүдделі тұлғаның заңды рұқсат алу қажетінсіз өзі өтініш бере алатын жоқ дегенде бір жылы бар болатындай түрде беріледі;
 - b) мүдделі тұлға әдетте Уағдаласушы мемлекеттің аумағында осы мемлекет белгілей алатын мерзімде тұрады, егер бұл мерзім тікелей өтінім берілгенге дейін бес жылдан немесе жалпы алғанда он жылдан аспаса;
 - c) мүдделі тұлға мемлекеттік қауіпсіздікке қарсы қылмыс жасағаны үшін сотталмаған болса және оған қылмыстық айыптау бойынша бес және одан көп жылға бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалмаған болса;
 - d) мүдделі тұлға әрқашанда апатрид болған.
3. Осы баптың 1 "b" және 2 тармақтарының ережелеріне қарамастан, Уағдаласушы мемлекеттің аумағында некеде туылған, анасында осы мемлекеттің азаматтығы бар, басқаша жағдайда азаматтығы жоқ болатын бала, туылған кезде осы азаматтықты алады.
4. Уағдаласушы мемлекеттер өз азаматығын басқаша жағдайда азаматтығы жоқ болатын және аумағында туған Уағдаласушы мемлекеттің азаматтығын өтініш беру қажет жастан асып кетуі немесе тұрудың талап етілетін шарттарын орындамағаны себепті сатып ала алмайтын тұлғаға береді, егер бұл тұлға туған кезде оның ата-анасының бірінің азаматтығы бірінші көрсетілген Уағдаласушы мемлекеттің азаматтығы болып табылса. Егер мүдделі тұлға туылған кезде оның ата-анасының азаматтықтары бірдей болмаса, онда оған әкесінің немесе анасының азаматтығын беру туралы мәселе осы Уағдаласушы мемлекеттің заңының негізінде анықталады. Егер мұндай азаматтықты алу үшін өтініш қажет болса, онда мұндай өтініш тиісті өкіметтерге мемлекет заңының талаптарына сәйкес өтініш берушімен немесе оның атынан берілуі тиіс. Осы

баптың 5-тармағының ережелерін ескере отырып, мұндай өтініштерді қабылдаудан бас тартылмауы тиіс.

5. Осы баптың 4-тармағының ережелеріне сәйкес Уағдаласушы мемлекет өз азаматтығын беруді келесі бір немесе бірнеше жағдайларға тәуелді ете алады:

а) Өтініш өтініш беруші Уағдаласушы мемлекет белгілеген жасқа жеткенге дейін беріледі, ол жас жиырма үш жастан кем болмауы тиіс.

б) Мүдделі тұлға өтініш берілетін уақыттың тікелей алдындағы осы мемлекет белгілеуі мүмкін үш жылдан аспайтын уақыт ішінде Уағдаласушы мемлекеттің аумағында үнемі тұрады.

с) Мүдделі тұлға әрқашанда апатрид болған.

2-бап.

Уағдаласушы мемлекеттің аумағында табылған тастанды бала оның туылған жері анықталмағандықтан, осы аумақта, осы аумақтың азаматтығы бар ата-анадан туылған болып саналады.

3-бап.

Осы Конвенцияға сәйкес уағдаласушы мемлекеттердің міндеттемелерін анықтау мақсаттарында кемеде немесе әуе кемесінде туылған бала, мән-жайларға байланысты, осы кеме туының астында жүзетін мемлекеттің аумағында немесе осы әуе кемесі тіркелген мемлекеттің аумағында туылған болып саналады.

4-бап.

1. Уағдаласушы мемлекет өзінің азаматтығын өз аумағында туылмаған, басқаша азаматтығы жоқ тұлғаға береді, егер бұл тұлға туылған кезде оның ата-анасының бірінің азаматтығы сол мемлекеттің азаматтығы болса. Егер ол туылған кезде оның ата-анасының азаматтықтары бірдей болмаса, онда мүдделі тұлғаның азаматтығы әкесінің азаматтығы немесе анасының азаматтығы болуы-болмауы туралы мәселе осы Уағдаласушы мемлекеттің заңымен анықталады. Осы тармақтың ережелеріне сәйкес, азаматтық мына жағдайларда беріледі:

- a) туылған кезде, заң бойынша немесе
 - b) мүдделі тұлғаның өзі немесе оның атынан тиісті өкіметтердің алдында мемлекеттің заңына сәйкес өтінім жасау бойынша. Осы баптың 2-тармағының ережелеріне сәйкес өтінімдерді қабылдаудан бас тартылмауы тиіс.
2. Осы баптың 1-тармағының ережелеріне сәйкес, Уағдаласушы мемлекет өз азаматтығын беруді келесі бір немесе бірнеше жағдайларға тәуелді ете алады:
- a) Өтініш өтініш беруші Уағдаласушы мемлекет белгілеген жасқа жеткенге дейін беріледі, ол жас жиырма үш жастан кем болмауы тиіс.
 - b) Мүдделі тұлға өтініш берілетін уақыттың тікелей алдындағы осы мемлекет белгілеуі мүмкін үш жылдан аспайтын уақыт ішінде Уағдаласушы мемлекеттің аумағында үнемі тұрады.
 - c) мүдделі тұлға мемлекеттік қауіпсіздікке қарсы қылмыс жасағаны үшін сотталмаған;
 - d) мүдделі тұлға әрқашанда апатрид болған.

5-бап

1. Егер Уағдаласушы Мемлекеттің заңнамасында жеке мәртебенің қандай да бір өзгерісіне байланысты, мысалы: некеге, некені тоқтатуға, заңдастыруға, мойындауға немесе бала асырап алуға байланысты азаматтықты жоғалту қарастырылса, мұндай азаматтықты жоғалтуда басқа азаматтық алу шарты қойылады.
2. Егер Уағдаласушы Мемлекеттің заңнамасына сәйкес, некесіз туылған бала сол елдің азаматтығын туыстық байланыстардың мойындалуы салдарынан жоғалтса, оның тиісті органдарға жазбаша өтініш беру арқылы осы азаматтығын қалпына келтіруіне мүмкіндік беріледі; мұндай өтініш беруді анықтайтын шарттар осы Конвенцияның 1-бабының 2-тармағында көрсетілгеннен қатаң болмауы тиіс.

6-бап

Егер Уағдаласушы мемлекеттің заңы бойынша бұл тұлғаның осы азаматтықты жоғалтуына байланысты оның жұбайының немесе балаларының осы елдің азаматтығын жоғалтуы көзделсе, мұндай азаматтықты жоғалтуда басқа азаматтық алу шарты қойылады.

7-бап

1. а) Егер Уағдаласушы мемлекеттің заңнамасы азаматтықтан бас тартуға рұқсат етсе, мұндай бас тарту азаматтықты жоғалтудың нәтижесі болып табылмауы тиіс, егер тиісті тұлға басқа азаматтық алмаса.

б) Осы тармақтың «а» тармақшасының ережелері оларды қолдану Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 1948 жылғы 10 желтоқсанда мақұлдаған Адам құқықтары туралы жалпы декларацияның 13 және 14-баптарында көрсетілген принциптерге сәйкес келмеген жағдайларда қолданылмайды.
2. Уағдаласушы мемлекеттің қандай да бір шет мемлекетте азаматтық алуға өтініш білдірген азаматы азаматтығын жоғалтпайды, егер ол осы шетел мемлекетінің азаматтығын немесе бұл туралы тиісті кепілдік алмаса.
3. Осы баптың 4- және 5-тармақтарының ережелерін ескерген жағдайда, Уағдаласушы мемлекеттің азаматы кету, шетелде болу, тіркелуді жіберіп алу немесе осындай басқа да негіздер бойынша өзінің азаматтығын апатрид болатындай түрде жоғалтпайды.
4. Азаматтық алған тұлға өзінің азаматтығын сақтап қалу ниеті туралы тиісті органдарға мәлімдеу мерзімін жіберіп алуы салдарынан, тиісті Уағдаласушы мемлекеттің заңнамасында айқындалғандай, шетелде кемінде жеті жыл үздіксіз тұру нәтижесінде азаматтығын жоғалтуы мүмкін.
5. Егер Уағдаласушы мемлекеттің азаматы осы мемлекеттің аумағынан тыс туылған болса, осы мемлекеттің заңы оның осы мемлекеттің аумағында кәмелетке толғаннан соң бір жылдан кейінгі уақытта тұруымен немесе тиісті органдарда тіркелуімен азаматтығын сақтауға мүмкіндік береді.

6. Осы бапта аталған жағдайларды қоспағанда, Уағдаласушы мемлекеттің азаматтығын жоғалту оның азаматтығы жоқтығына әкелсе, мұндай жоғалтуға осы Конвенцияның қандай да бір басқа ережелерімен тікелей тыйым салынбағанына қарамастан, тұлға Уағдаласушы мемлекеттің азаматтығын жоғалтпайды.

8-бап

1. Уағдаласушы мемлекет тұлғаны азаматтығынан айырмайды, егер азаматтығынан айыру оны апатрид етсе.
2. Осы баптың 1-тармағының ережелеріне қарамастан, Уағдаласушы мемлекеттің азаматтығынан тұлғаны айыру мына жағдайларда мүмкін болады:
 - a) 7-баптың 4- және 5-тармақтарына сәйкес тұлғаның азаматтықтан айырылуына жол берілетін жағдайларда;
 - b) Азаматтық бұрыс түсінудің немесе алдаудың салдарынан алынған жағдайларда.
3. Осы баптың 1-тармағының ережелеріне қарамастан, егер қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезінде ол мұндай құқықты келесі бір немесе бірнеше себептердің негізінде оның сақтауы туралы көрсетсе, Уағдаласушы мемлекет, мұндай себептер ол уақытта оның ұлттық заңнамасында бар болса, оны азаматтықтан айыру құқығын сақтай алады:
 - a) Уағдаласушы мемлекетке адалдық борышына қайшы тұлға:
 - i) Уағдаласушы мемлекеттің тыйым салуына қарамастан, басқа мемлекетке қызмет көрсетсе немесе қызмет көрсетуді жалғастырса, немесе басқа мемлекеттен сыйақы алса немесе алуды жаластырса, немесе
 - ii) өзін мемлекеттің өмірлік мүдделеріне елеулі нұқсан келтіретіндей ұстаса;
 - b) басқа мемлекетке адалдығы туралы ант қабылдаса немесе ресми мәлімдеме жасаса немесе Уағдаласушы мемлекетке адалдықтан бас тартуға бел буғандығының белгілі бір дәлелдерін берсе.

4. Уағдаласушы мемлекет мүдделі тұлға үшін соттың немесе басқа тәуелсіз органның бейтарап талқылауы құқығын көздеуі тиіс заңға сәйкес әрекет ететін жағдайларды қоспағанда, Уағдаласушы мемлекет осы баптың 2-немесе 3-тармақтарында көзделгендей азаматтықтан айыру бойынша өкілеттіктерді жүзеге асырмауы тиіс.

9-бап

Уағдаласушы мемлекет ешбір тұлғаны немесе адамдар тобын нәсілдік, этникалық, діни немесе саяси негіздер бойынша азаматтықтан айырмауы тиіс.

10-бап

1. Уағдаласушы мемлекеттердің арасындағы жер аумағын беру көзделетін кез келген шартқа бұндай берудің нәтижесінде ешкім де апатрид болмайтынын кепілдендіретін қаулылар кіруі тиіс. Уағдаласушы мемлекет ол осы Конвенцияның тарабы болып табылмайтын мемлекетпен жасасқан шартта осындай ережелердің бар болуын кепілдендіру үшін қолдан келгеннің бәрін жасауы тиіс.
2. Мұндай ережелер жоқ болған жағдайда, оған жер аумағы берілетін немесе жер аумағын басқа жолмен иемденетін Уағдаласушы мемлекет осы берудің немесе сатып алудың нәтижесінде апатрид болатын тұлғаларға өзінің азаматтығын береді.

11-бап

Ратификациялау немесе қосылу туралы алтыншы құжат сақтауға тапсырылғаннан кейін, мүмкін болысымен бірден Уағдаласушы мемлекеттер Біріккен Ұлттар Ұйымының шеңберінде осы Конвенция бойынша құқыққа талаптанатын тұлға оның талаптарын қарау үшін және оны тиісті органдарға ұсынуға көмек алу үшін өтініш етуге болатын органның құрылуына ықпал ететін болады.

12-бап

1. Осы Конвенцияның 1-бабының 1-тармағының немесе 4-бабының ережелеріне сәйкес туылған кезде өз азаматтығын заң бойынша бермейтін Уағдаласушы мемлекетке қатысты 1-баптың 1-тармағының немесе 4-бап-

тың ережелері, жағдайға қарай, осы Конвенция күшіне енгенге дейін туылған адамдарға, сонымен қатар ол күшіне енгеннен кейін туылған адамдарға қолданылады.

2. Осы Конвенцияның 1-бабының 4-тармағының ережелері ол күшіне енгенге дейін туылған адамдарға, сонымен қатар ол күшіне енгеннен кейін туылған адамдарға қолданылады.
3. Осы Конвенцияның 2-бабының ережелері Уағдаласушы мемлекеттің аумағында осы Конвенция күшіне енгеннен кейін табылған тастанды балаларға ғана қолданылады.

13-бап

Осы Конвенция азаматтығы жоқтықты азайтуға көбірек ықпал ететін және кез келген Уағдаласушы мемлекеттің қолданыстағы немесе күшіне енетін заңдарында қамтылуы мүмкін немесе екі немесе одан да көп Уағдаласушы мемлекеттер арасындағы кез-келген басқа да қолданыстағы немесе күшіне енетін конвенцияларда, шарттарда немесе келісімдерде қамтылуы мүмкін кез келген ережелерді қозғайтын ретінде түсіндірілмеуі тиіс.

14-бап

Осы Конвенцияны түсіндіруге немесе қолдануға қатысты Уағдаласушы мемлекеттер арасында туындайтын, дауласушы тараптардың кез келгенінің талап етуі бойынша өзгеше тәсілмен шешіле алмайтын барлық даулар Халықаралық сотқа берілетін болады.

15-бап

1. Осы Конвенция халықаралық қатынастары үшін кез келген Уағдаласушы мемлекет жауапкершілік көтеретін, өзін-өзі басқармайтын, қамқорлықтағы, отарлық және метрополия емес басқа аумақтардың барлығына қолданылады; тиісті Уағдаласушы мемлекет осы баптың 2-тармағының ережелерін ескерумен қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезінде метрополия емес аумақ туралы немесе осы қол қою, ратификациялау немесе қосылу нәтижесінде бұл Конвенция оларға қатысты автоматты түрде қолданылатын аумақ туралы хабарлайды.

2. Азаматтық мәні бойынша метрополия емес аумақ қолданатын өтінішті метрополия емес аумақ қолданбайтын жағдайларда немесе Конвенцияны бұл аумаққа қолдану үшін Уағдаласушы мемлекеттің немесе метрополия емес аумақтың конституциялық заңдары немесе іс-тәжірибесі метрополия емес аумақтың алдын ала келісімін талап ететін жағдайларда, Конвенцияға осы Уағдаласушы мемлекет қол қойған күннен кейін он екі айдың ішінде бұл Уағдаласушы мемлекет метрополия емес аумақтың қажетті келісімін кепілдендіруі тиіс; мұндай келісім алынғаннан соң, Уағдаласушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлайды. Бұл хабарламаны Бас хатшы алған сәттен бастап, осы Конвенция осы хабарламада көрсетілген аумаққа немесе аумақтарға қолданылады.
3. Осы баптың 2-тармағында көрсетілген он екі айлық кезең өткеннен соң, тиісті Уағдаласушы мемлекеттер халықаралық қатынастары үшін өздері жауапкершілік көтеретін және осы Конвенцияның қолданылуына келісім беруден бас тартқан метрополия емес аумақтармен консультациялардың нәтижелері туралы Бас хатшыға хабарлайды.

16-бап

1. Осы Конвенция Біріккен Ұлттар Ұйымының орталық мекемелерінде 1961 жылғы 30 тамыздан бастап 1962 жылғы 30 тамызды қоса аралыққа дейін қол қою үшін ашық болады.
2. Осы Конвенция:
 - a) Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше кез келген мемлекеттер;
 - b) Біріккен Ұлттар Ұйымының келешекте азаматтығы жоқтықты түбірімен жою немесе азайту жөніндегі Конференциясына қатысуға шақырылған кез келген басқа да мемлекеттер;
 - c) Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Конвенцияға қол қоюға немесе оған қосылуға шақыру жолдауы мүмкін кез келген мемлекеттер атынан қол қою үшін ашық болады.
3. Осы Конвенция ратификацияланып, ратификациялау грамоталары Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына сақтауға тапсырылатын болады.

4. Осы Конвенция осы баптың 2-тармағында аталған мемлекеттердің қосылуы үшін оларға ашық болады. Қосылу Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына қосылу туралы актіні сақтауға тапсыру жолымен жүргізіледі.

17-бап

1. Қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезінде кез келген мемлекет Конвенцияның 11, 14 немесе 15-баптарына ескертулер жасай алады.
2. Осы Конвенцияға қатысты басқа ескертпелерге жол берілмейді.

18-бап

1. Осы Конвенция ратификациялау немесе қосылу туралы алтыншы құжатты сақтауға тапсырған күннен бастап екі жылдан кейін күшіне енеді.
2. Алтыншы ратификациялау грамотасын немесе қосылу туралы актіні сақтауға тапсырғаннан кейін Конвенцияны ратификациялаған немесе оған қосылған барлық мемлекеттер үшін Конвенция тиісті мемлекет өзінің ратификациялау грамотасын немесе қосылу туралы актісін сақтауға тапсырған күннен кейінгі тоқсаныншы күні немесе осы баптың 1-тармағының ережелеріне сәйкес осы Конвенция күшіне енетін күні, қай күннің кейінірек болуына байланысты, күшіне енеді.

19-бап

1. Кез келген Уағдаласушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысының атына жазбаша хабарлама жіберіп, осы Конвенцияның күшін кез келген уақытта жою алады. Мұндай күшін жою Бас хатшы хабарлама алған күннен бастап бір жылдан кейін тиісті Уағдаласушы мемлекет үшін күшіне енеді.
2. 15-баптың ережелеріне сәйкес, осы Конвенция Уағдаласушы мемлекеттің метрополия емес аумағына қатысты қолданылса, бұл мемлекет осыдан кейін кез келген уақытта, тиісті аумақтың келісімімен Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына осы Конвенцияның күшін жеке осы аумаққа қатысты жою туралы хабарлай алады. Мұндай күшін жою Бас хатшы хабарлама алған күннен бастап бір жылдан кейін күшіне енеді, Бас хатшы мұндай хабарлама мен оны алған күн туралы басқа Уағдаласушы мемлекеттердің барлығына хабарлайды.

20-бап

1. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшелеріне және оның 16-бапта көрсетілген мүшесі емес елдерге келесі мән-жайлар туралы хабарлайды:
 - a) 16-бапқа сәйкес қол қою, ратификациялау және қосылу туралы;
 - b) 17-бапқа сәйкес ескертпелер туралы;
 - c) 18-бапқа сәйкес осы Конвенция күшіне енетін күн туралы;
 - d) 19-бапқа сәйкес күшін жоюлар туралы.
2. Алтыншы ратификациялық грамота немесе қосылу туралы акт сақтауға тапсырылғаннан кейін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы 11-бапқа сәйкес онда аталған органды құру туралы мәселені Бас Ассамблеяның назарына ұсынады.

21-бап

Осы Конвенция ол күшіне енген күні оны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы тіркеуіне жатады.

Осыны куәландыру үшін төменде қол қойған өкілдер осы Конвенцияға қол қойды.

Нью-Йоркте бір мың тоғыз жүз алпыс бірінші жылғы отызыншы тамызда бір данада жасалды, ағылшын, қытай, орыс, испан және француз тілдеріндегі мәтіндерінің күші бірдей; бұл көшірме Біріккен Ұлттар Ұйымының мұрағатында сақталады және оның куәландырылған көшірмелерін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшелеріне және оның мүшесі емес, осы Конвенцияның 16-бабында аталған мемлекеттерге жібереді.

UNHCR
The UN Refugee Agency